Papers of the Institute for Bulgarian Language, 38, 267 – 319
Print ISSN 0323-9934, Online ISSN 2603-3402

DOI: 10.47810/PIBL.XXXVIII.25.07

СЕМАНТИЧЕН РАЗВОЙ ПРИ ГЛАГОЛИ ЗА ГОВОРЕНЕ (В ПОМОЩ НА ЕТИМОЛОГИЧНИЯ АНАЛИЗ)

Красимира Фучеджиева
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките, България

SEMANTIC SHIFT IN SPEECH VERBS (IN VIEW OF ETYMOLOGICAL ANALYSIS)*

Krasimira Fuchedzhieva
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria

Резюме: В настоящото изследване са представени няколко модела на семантичен развой при различни по произход български глаголи. Разглежда се част от обширното лексико-семантично поле на глаголите за говорене в българския език, като по-конкретно се анализира семантиката и етимологията на глаголи със значения ‘говоря’, ‘говоря много, досадно’, ‘говоря празни приказки, бърборя’, ‘говоря неразбрано, неясно’, ‘обиждам’ и ‘клеветя’. Като резултат от семантичен развой се разглеждат и съвременните значения на глаголите *кàзвам* и *обàждам (се)*.

Ключови думи: етимология; глаголи; глаголи за говорене; семантичен развой; семантична типология; диахронна семантика

Abstract: This study presents several models of semantic development for Bulgarian verbs of different origins. It examines a part of the vast lexico-semantic field of verbs for speaking in Bulgarian, in particular analysing the semantics and etymology of verbs with the meanings ‘speak’, ‘speak a lot, annoyingly’, ‘speak idle talk, babble’, ‘speak unintelligibly, vaguel’, ‘insult’ and ‘slander’. As a result of semantic development, the meanings of the verbs *kàzvam* ‘say’ and *obàždam (se)* ‘call’ are also considered.

* Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Papers of the Institute for Bulgarian Language are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0)

Keywords: etymology; verbs; verbs for speaking; semantic development; semantic shift; semantic typology, diachronic semantics

Всеки жив език представлява динамична, постоянно променяща се система, в която „винаги нещо се ражда и нещо отмира − ясно или приглушено, по-бавно или по-ускорено“ (Boyadzhiev 1995: 44). На този изначален и непрекъснат кръговрат е подвластна цялата лексикална система и в частност (и най-вече) − лексикалното значение, което не трябва да бъде разглеждано като статична конструкция, а като структура, която винаги може да бъде допълвана, преподреждана или разрушавана. Някои учени виждат в тези процеси проява на естествения „стремеж“ на езиковия знак да се променя непрекъснато, при което центърът на крехкото равновесие между означаемо и означаващо лесно може да бъде изместван. Сред тях е С. Карцевски, според когото езиковият знак винаги „се стреми да придобие други функции вместо своята собствена“, а „обозначаемото се стреми да се изрази с други средства, вместо със собствения си знак“. Поради това те са „асиметрични“: „бидейки съчетани (accouplés), се оказват в състояние на неустойчиво равновесие“ (Kartsevskiy 1965: 90). Това състояние е предпоставка за различни семантични промени: стесняване и разширяване на лексикалното значение, отпадане на едни значения и поява на нови в рамките на една лексикална единица. При това по-късно възникналите значения „понякога остават единствени“, а „в други случаи се запазва и началната семантика“ (Krumova-Tsvetkova 2013: 109).

Способността на езиковия знак да получава вторична функция, която се изследва от семасиологията и от семиотиката, е свързана с явлението вторична номинация. Наричана още семантична номинация, тя се разбира като „комбинирано семасиологично-ономасиологично явление, начин за създаване на имена на обектите от действителността посредством изменение на значенията на вече съществуващи знакове − думи“ (Pernishka 2013: 517). С утвърждаването (лексикализирането) на вторичните значения в езика възниква явлението **многозначност (полисемия)**. То се изразява в това, че един езиков знак може да се използва „за назоваване на много съвсем различни понятия“ или, в семасиологичен план, има способността „да придобива много значения..., да бъде многозначен“. При това лексемата все пак „остава тъждествена сама на себе си“, а значенията на многозначната дума са свързани помежду си в определена *системна йерархия според мотивационната връзка* между изходното и получените от него повече от едно вторични (преносни) значения“ (Pernishka 2013: 522 – 523).

С това е свързана и една от специфичните функции на езика като знакова система − **езиковата деривация**. Този термин се свързва предимно със словообразуването, но е и широко разпространен във всеки жив език основен прин-

цип за образуване на нови значения на базата на вече съществуващи в езика основни, граматично прости коренни думи (Kasabov 2013: 16). Тази функция стои в основата на жизнеността на езиковата система, но също и на необратимия процес, при който в хилядолетната си история думите понякога напълно загубват своето първоначално значение, първичната ономасиологична мотивация става неясна или остава само като фонова памет, подсъзнателно знание за възможните обстоятелства и конкретните детайли, съпътстващи дадено първично действие, процес или възприятие. В много по-голяма степен това се отнася за признаковата лексика (в сравнение с предметната) поради огромния потенциал на признаковите значения да се свързват допълнително с нови и нови понятия, да „обрастват“ с нови значения, а от друга страна – „да се освобождават“ от първичната си семантика при всяка своя употреба, да приемат семантични признаци от контекста, като при това запазват до голяма степен и най-съществените си ядрени признаци.

Общоприето е мнението, че „подобни промени се очертават по-ясно в исторически план“ (Krumova-Tsvetkova 2013: 110). „Разгледана като процес, като развитие на първичното лексикално значение, т. е. в семасиологичен план, семантичната номинация в естествения език, както и номинацията изобщо, е историческо явление. В синхронията се виждат само нейните резултати − било първични знакове (форми с първични значения), било вторични знакове, т. е. значения. Термините **първичен** и **вторичен** по принцип имат диахронен аспект“, уточнява Е. Пернишка (Pernishka 1993: 70). Схващането на явлението многозначност като **диахронно явление** според Уфимцева налага то да бъде изследвано в исторически план (Ufimtseva 1986: 25).

Следствие от непрекъснатите семантико-деривационни процеси в лексикалната система е т. нар. **деетимологизация**, смятана от някои изследователи не само за неизбежен резултат от функционирането на езика като средство за общуване, а и за необходимо условие езикът, като жив организъм, който се развива, да може да изпълнява комуникативните си функции в продължение на векове. Както заключава Ж. Варбот, признаването на **неизбежността на деетимологизацията** и дори на **необходимостта от нея** от съвременната научна етимология е едно от нещата, които принципно я отличават от античната етимология, за която единствено истинно е търсеното първично значение на думата (и дори първичната мотивация), както личи и от названието на този раздел в езикознанието (Varbot 1997: 644).

Най-важната причина за избледняване на първичните значения и **за деетимологизацията** е самата знакова природа на езика. По правило още при възникването на думата нейното значение е опосредствано от представата, понятието за назованата с нея част от действителността. Връзката между езиковия знак и назовавания обект (в широк смисъл на думата) се осъществява въз основа на

представата за този обект, поради което по дефиниция **всяка дума е условен знак** за това, което означава. Нещо повече, според някои изследователи този условен знак винаги „се стреми да се освободи от изконната си описателност, да се превърне в неразложимо на части цяло, да стане дума-етикет“, а „историята на всяка дума е история на нейния преход от класа на „мотивираните“ **думи-описания** към класа на немотивираните **думи-етикети**“ (Isachenko 1958: 340). С особено голяма сила това се отнася за признаковата и в частност – за глаголната семантика.

За да се стигне до първичното значение на думата, трябва да се възстанови по обратен път цялото развитие, което тя е претъпяла в хилядолетното си съществуване. А този процес на **семантична реконструкция** не винаги е лесна задача и доколкото е възможно, трябва да става по определени правила. Могат ли обаче да бъдат установени закономерности в система, в която „*системното* и *антисистемното*, *правилата* и *изключенията*“ непрекъснато „се допълват и пронизват“ (Boyadzhiev 1995: 44)? И възможно ли е такива закономерности да се открият конкретно в семантичната подсистема, която е една от най-неподатливите на систематизация езикови системи? С право Е. Пернишка подчертава, че докато редовността във формалните прояви на езиковите категории се долавя по-лесно, механизмът и закономерностите в „дълбоката структура“ са скрити и езикознанието изминава дълъг път, докато стигне до тях и до съвременния подход за установяването им“ (Pernishka 1993: 13).

Понятието **семантичната реконструкция** някои изследователи разглеждат като „път към възстановяването на единството на думата в описанието на общи модели (семантични производни), които трансформират едно значение в друго“ (Paducheva 2004: 14). Цялостният процес по възстановяване на по-старо или предходно значение на думата предполага да се отчитат и различни междинни етапи в семантичната еволюцията, за чието съществуване обаче не винаги могат да бъдат открити доказателства. Затова и въпросът за диахронната семантична реконструкция няма еднозначно решение, нито е установен някакъв определен механизъм, по който тя трябва да бъде осъществявана.

Както признава и О. Трубачов, въпреки че точността на добрите реконструкции в етимологията е достатъчно висока, все пак в някои случаи се допуска „неединственост на решенията“. Той обръща внимание и на това, което може да бъде наречено „семантичен инстинкт“ на изследователя, като изтъква обаче важността и на разработените до момента категории и общи положения, свързани със семантичната реконструкция, на **контрола на реконструкцията** чрез генетични връзки и семантична типология, на генезиса на лексикалното значение, на относителната хронология, на закономерността на семантичните изменения (поставена под въпрос от него) или по-скоро на тяхната „контролируемост“, на семантичната универсалност и уникалност, на синхронията и ди-

ахронията. Като основна отправна точка към реконструкцията на значенията в диахронен план Трубачов сочи „задълбоченото разбиране за връзки и причини“ (Trubachev 1988), които, макар и избледнели, остават да живеят в езика векове наред. Много учени споделят възгледа, че връзките между значението (или значенията) на всяка дума и първоначалната мотивация за нейното възникване в повечето случаи е откриваема. Цитирайки грузинския философ и психолог Аполон Шерозия, Якобсон споделя мнението му, че „**думата винаги съдържа в себе си по-голямо количество информация, отколкото нашето съзнание е способно да извлече**, тъй като в основата на нашите думи стоят нашите несъзнателни езикови построения“ (Jakobson 1980: 129).

В по-нови изследвания се поставя акцент върху някои по-обективни подходи при семантичната реконструкция, базирани на опитите да бъде установена **типология на семантичните изменения**. „Виждаме пътя към възстановяването на единството на думата в описанието на общи модели (семантични производни), които трансформират едно значение в друго. Тогава целият набор от значения на една многозначна дума се явява като йерархична система, в която значенията са свързани едно с друго. Но това не е достатъчно: йерархията се превръща в дърво от производни връзки; значенията се извеждат от една или друга последователност на деривационните модели (и в крайна сметка отвеждат към общ корен)“ – изяснява Е. Падучева, която уточнява още, че има много модели на деривация, но все пак те са ограничен брой. „И най-важното, те са възпроизводими: приложими към много различни думи, понякога към стотици и хиляди думи“ (Paducheva 2004: 14).

Толстая допълва, че семантичната реконструкция изисква „да се изяви логиката на развитие на праславянската дума, да се определят импулсите и механизмите, лежащи в основата на семантичните процеси (метафорични и метонимични преноси, семантична ирадиация, конкуренция и взаимодействие на семантични модели, външно влияние, калкиране и пр.), да се структурират елементите на значението и да се разкрие неговата вътрешна йерархия и накрая да се отделят **„типовите“ съчетания на значенията**, свързани с явленията на регулярната (категориална) многозначност, от **индивидуалните случаи на съвместяване на различни значения** в рамките на една лексикална единица“ (Tolstaya 2008: 13 – 14).

Особено интересен е въпросът дали семантичната реконструкция може да бъде осъществена паралелно с реконструкция на ономасиологичната мотивация. В тази връзка Е. Березович пише: „**Реконструкцията на мотивацията** може да бъде проведена, след като преходите и паралелите бъдат установени „статично“ – **като двойки от словесни „точки“**, между които някога са били прокарани (или се прокарват в момента, дори и по нова траектория) смислови линии“ (Berezovich 2014: 204). Изследователката схваща семантичните (семантико-номинационни-

те) паралели като „лексикални редове, демонстриращи сходни модели на смислово развитие на думи, в рамките на които се възпроизвежда **както собственият преход на значенията, така и неговата мотивация**“ (Berezovich 2014: 204). Мнение, което споделяме напълно в настоящата работа, чиято цел е да даде своя малък принос към голямата тема за систематизирането на семантичния паралелизъм в помощ на етимологичните изследвания. Една такава систематизация би могла да бъде стабилна основа за определяне на отношенията на производност в рамките на семантичната структура на многозначните глаголи и за установяване на принадлежността на даден глагол към конкретно етимологично гнездо.

Във фокуса на вниманието в това изследване попадат глаголи, принадлежащи към различни етимологични гнезда, но формиращи едно и също лексико-семантично поле – това на глаголите за говорене в българския език. Работното понятие **лексико-семантично поле** в рамките на изследването разбираме като тематичен клас, „обединяващ думи с общ семантичен компонент, който заема централно място в тяхната смислова структура“ (Paducheva 1998: 4). Този подход е свързан с разбирането, че „в исторически план лексико-семантичното поле се формира от лексеми, образувани в рамките на различни етимологични гнезда“ (Varbot 2012: 145). Важна за изследването е постановката, че „всеки тематичен клас има своя стандартна семантична парадигма“ (Paducheva 1998: 7), а установяването на конкретни парадигматични отношения може да бъде надеждна основа за етимологизуване, особено когато думите са неясен или несигурен произход. Използван е един от най-продуктивните методи в изследванията по семантична типология, а именно – на установяването на паралелен развой на значенията при различни думи. **Семантичният паралелизъм**, установен при две или повече несродни думи, се приема като доказателство за закономерността на конкретна семантична промяна и може да служи като аргумент при изграждане на етимологични хипотези. Този метод на доказване на възможен семантичен развой се приема за най-безспорния семантичен критерий не само в синхронен, но и в диахронен план (вж. Havlová 1979: 51, Trubachev 1980: 5, Abaev 1986: 22, Varbot 1986: 33).

В рамките на обширното лексико-семантично поле на глаголите за говорене се спираме на няколко конкретни глаголни значения: ‘говоря’, ‘говоря много’, ‘говоря неясно’, ‘обиждам’ и ‘клеветя’.

1. СЕМАНТИЧЕН РАЗВОЙ ПРИ ГЛАГОЛИ С ИЗХОДНО ЗНАЧЕНИЕ ‘ГОВОРЯ’

Наблюденията върху ексцерпирания материал показват, че някои глаголи пазят първичното значение за говорене, възстановено за индоевропейския ко-

рен, който стои в основата им. Такъв например е глаголът ***врѐвя*** с общобългарско значение ‘бъбря, бърборя, говоря’ (RBE). При тях обаче също е налице семантичен развой, при който някои от първичните семантични признаци отпадат или лексикалното значение се допълва от нови признаци.

В БЕР глаголът *врѐвя* е етимологизуван като продължител на ие. **werw-(ī)jō*, образувано от ие. корен **wer-*, за който се препраща към *врѝва* (BER 1: 183 − 184). Съществителното име *врѝва* има диалектно значение ‘дума, говор’; срв. и *вревѐж* ‘разговор’ (Банско). Общобългарското съвременно значение на *врѝва* обаче е по-различно – то не съответства на речниковите тълкувания на *дума* или *говор*, а по-скоро е синоним на ‘говорене на висок глас’ или на по-общото ‘силен шум’, доколкото можем да съдим от речниковите тълкувания на *врѝва*: ‘безреден шум от високо говорене, викове, крясъци, глъчка’; разг. ‘излишни приказки, коментари, шум пред обществото във връзка с нещо’ (RBE).

Първични или вторични са семантичните признаци, които придават допълнителни характеристики на акта на говорене? Отговор на този въпрос може да бъде потърсен чрез изясняване на семантиката на изходния ие. корен, доколкото това е възможно въз основа на неговите продължители. В БЕР съществителното име *врѝва* се извежда от ие. **w(e)rē-*, за което се възстановява неутралното значение ‘говоря’ (BER 1: 193). В „Lexikon der indogermanischen Verben“ се реконструира ие. корен **u̯erh$_1$-* ‘казвам, говоря’ (‘sagen’) (> рус. *врать* ‘лъжа’) (LIV 2001: 689 − 690). Под **uer-6*, което сочи като източник на рус. *врать* ‘лъжа, дърдоря’ (‘lügen, faseln’), рус. *вра́ка* ‘празни приказки’ (‘leeres Geschwätz’), стб. **врачь** (< **u̯orkio̯s*) ‘лекар, целител’ [Arzt (*Besprecher), Zauberer, Hexenmeister], Покорни възстановява по-конкретното значение ‘говоря тържествено, казвам’ (‘feierlich sagen, sprechen’) (Pokorny 1959: 1162 – 1163). Допълнителният семантичен признак ‘тържествено’ в тълкуването на Покорни характеризира действието като някакъв вид публичен акт, който предполага говорене пред много хора, на висок глас. Тази характеристика личи добре при някои от индоевропейските продължители на корена, срв. авест. *urvata-* ‘заповед’, санскр. *vrata-* ‘заповед, обет’, гр. *rhētōr* ‘публичен говорител, оратор’, *rhetra* ‘съгласие, завет’, хет. *weriga-* ‘обаждам, призовавам’, англ. *word* ‘разговор, спор; дума, обещание; заповед, нареждане; вест, известие, съобщение; парола, девиз, лозунг, мото’[1]). Именно този семантичен елемент, присъщ на първичния корен, би могъл да обясни и допълнителните признаци, които се открояват в тълкуванията на *врѝва* (‘говорене на висок глас, силно’, ‘глъчка’, ‘шум пред обществото’). Тези признаци изглежда не са налице при диалектните глаголи *врѐвя* ‘говоря’ (Кърналово, Петричко; Солунско), ‘разговарям’ (Банско), *врѐвим* ‘говоря’ (Зап),

[1] За етимологията на англ. *word* вж. Klein 1967: 1751.

завр̀евя ‘започвам да приказвам’, *изврѐвя* ‘да изговоря, да изкажа’, *надврѐвям (се)* ‘надприказвам (се)’, *отврѐвя, отврѐвям* ‘отговарям’ (Сярско) и др. Липсата им може да бъде обяснена като резултат от семантична еволюция, при която първичният семантичен признак, характеризиращ действието (‘тържествено’), е отпаднал, а изходната семантика на корена съответно се е разширила: ие. **u̯er(h)-* ‘говоря тържествено’ → бълг. *врѐвя* ‘говоря’.

Любопитна е една от посоките на семантичния развой, в резултат от който възниква руският глагол *врать* ‘лъжа’. Много изследователи свързват този глагол с рус. *врач* ‘лекар’ (вж. Vasmer – Trubachev 1: 361), съответно със стб. врачь ‘лекар’, врачьба ‘лекуване’, бълг. *врач* остар. книж. ‘лекар’, ‘човек, който лекува с врачуване, с баене, с билки’ и ‘мъж, който врачува, гадател, баятел’ [< праслав. **v(ь)r-ačь* (BER 1: 183)], както и с глагола *врачу̀вам* ‘лекувам с билки и баяне; узнавам, разкривам миналото или предсказвам бъдещето на някого по линиите на дланта, по някакви фигури (изпито кафе, наредени карти или бобови зърна), гадая, гледам’ (RBE). За произхода на рус. *врач* обаче са изградени и други хипотези (вж. Vasmer – Trubachev 1: 361), които търсят по-убедителни семантични връзки между първичното значение ‘говоря (тържествено)’ и ‘лекар’. Трубачев например обръща внимание на това, че в източнославянските езици думата *врач* е заемка от старобългарски (у него – „църковнославянски“), но в южнославянските езици липсва глагол със значение ‘лекувам’, който би могъл да бъде основа за образуването на деятелното име *врач*, поради което предполага, че думата е стара тюркска заемка (Trubachev 2004: 789 – 793). Все пак връзка между значенията ‘говоря’ и ‘лекувам’ може да бъде допусната – аналогичен семантичен преход се наблюдава при глагола ***бàя*** ‘шепна тайнствени заклинателни думи и изрази, за да излекувам болен или да се премахне някакво зло’, *бàя си* ‘ходя да ме лекуват с баяне’ (RBE), който е продължител на праслав. **bajati* < ие. **b^{h}eh$_{2}$-* ‘говоря, казвам’ (‘sprechen, sagen’) (LIV 2001: 69) (у Pokorny 195: 105 – 106: ие. **bhā-* ‘sprechen’). В съвременния български език неутралното първично значение ‘говоря’ е почти загубено: съхранено е единствено стилистично маркираното (като пренебрежително) значение ‘говоря нещо, обикн. на което не се обръща внимание, дрънкам си’ (RBE). От друга страна, производните *бая̀ч* ‘мъж, който се занимава с баене, както и с други примитивни начини за лечение’, *бая̀чка* ‘жена, която се занимава с баене, както и с други примитивни начини за лечение’ (RBE)[2] са много близки в семантично отношение до *врач* ‘човек, който лекува с врачуване, с баене, с билки; лечител, целител’ (RBE), *врà̀чка* ‘жена, която лекува с врачуване, с баене, с билки, лечителка’, остар. книж. ‘лекарка’. Всъщ-

[2] Срв. и стб. калии ‘лекар, лечител’ < праслав. **ba(d)lьji*, деятелно име, произв. от **ba(d)l-* (< ие. **bhā-dhl*), което се сравнява с лат. *fabula* (вж. ESSJa 1: 150).

ност тези названия пазят един далечен спомен за „примитивния предшественик на лекаря“ (Buck 1949: 308), който лекува със заклинания, със словесни формули. Историята на общобългарската дума *лѐкар* (в народните говори запазено и като *лекàр* ‘народен лечител, който лекува с билки, лекар’[3]) също свидетелства за стара връзка между значенията ‘говоря’ и ‘лекувам’. В БЕР *лѐкар* (и *лекàр*) се разглеждат като продължители на праслав. **lèkarь*, произв. от праслав. **lěkъ* (> *лек* ‘цяр’), което се смята за старинна германска заемка и се сравнява с гот. *lēkeis* ‘лекар’, *lēkinōn* ‘лекувам’, стангл. *lǣce* ‘лекар’, швед. *läkare* ‘лекар’, *läka* ‘лекувам’ (BER3: 351 – 352)[4]. За гот. *lēkeis* ‘лечител’ Е. Клайн възстановява вероятното първично значение ‘магьосник’ (Klein 1967: 308). Харпър извежда гот. *lēkeis* и стангл. *lǣce* ‘лечител’ (> англ. *leech* остар. ‘врач, лекар’) от прагерм. **lekjaz* ‘чародей, човек, който говори магически думи; лечител, лекар’, за което възстановява първичното значение ‘човек, който съветва / настоява’ (‘one who counsels’) и допуска родство с келтски (ирл. *liaig* ‘чародей, екзорсист, лечител’) и славянски думи (срхр. *lijekar*, пол. *lekarz*), като извежда всички от ие. **lep-agi* ‘магьосник, вълшебник’ (‘conjurer’)[5], образувано с ие. **lĕg-* ‘събирам’ (Harper, *leech 2*). На подобно мнение е и Ст. Младенов, според когото праслав. **lěkъ* не е заемка, а домашна дума, продължител на ие. **lěq- o-s* < ие. **lĕ̆g-* ‘говоря, изговарям’, сродна с гр. *ληκέω* ‘викам, говоря, звуча’[6]. В семантично отношение сравнява с рус. *врач* ‘лекар’ с начално знач. ‘който врачува, бае (уговаря болестите)’ и със стб. **вълшн** ‘лекар’ от стб. **вълъшти** ‘бая, уговарям болести’ (Mladenov 1920). Такава връзка прави и Харпър, който уточнява, че значението ‘говоря’, т. е. ‘подбирам думи’, възниква вторично от изходното значение ‘събирам, сбирам’ (Harper, *leech 2*), а като семантични паралели сочи стб. **вълшн** ‘лекар, лечител’ с първоначално значение ‘магьосник, вълшебник’ (‘conjurer’) и етимологично свързания с него срхр. глагол *bajati* ‘омагьосвам, както и рус. *врач* ‘лекар’ и срхр. *vrač* ‘магьосник, гадател’) (Harper, *leech 2*). Мотивацията за този преход несъмнено трябва да бъде свързана с идеята, че лечителят не просто говори, а изрича подбрани думи, магични словесни формули, чрез които лекува. Истори-

---

[3] Смята се, че ударението в общоупотребимата форма *лѐкар* може да е изместено под влияние на рус. *лéкарь* или (по-малко вероятно) в този облик думата може да е заета от руски, вж. BER 3: 352.

[4] Въпреки че се допуска първичност както на съществителното **lěkъ*, така и на глаголите **lěčiti* и **lěkovati* (вж. ESSJa 14: 193).

[5] Съществува и мнението, че германските думи са заемка от келтски, вж. BER 3: 352, ESSJa 14: 193.

[6] С вариант на корена **lĕ̆g-* ‘събирам, броя, говоря, казвам’, от който гр. *λόγος*, *λέξις* ‘реч’, лат. *lego* ‘чета’ (Mladenov 1920).

ята на тези думи представлява интересна илюстрация на древни вярвания, според които човешката реч може да има изцеляващо (или поразяващо) действие.

С индоевропейския корен **uer-6* ‘говоря тържествено, казвам’ (‘feierlich sagen, sprechen’) е образувана и балтославянската основа *u̯rēk- (u̯rek-)*, а като вероятни нейни продължители Покорни определя лит. *rèkiù*, латв. *rēkt* ‘крещя, викам високо’ (‘schreien’), *rēkuôt* ‘беседвам, бъбря’, а също и праслав. **rekti, *rekǫ* > *рекà* ‘използвам думи, езикови изрази, за да предам на някого с глас, устно изказване с разнообразна цел или предназначение, кажа, изрека, издумам’ (RBE)). Това предполага, че съвременният български глагол ***рекà*** може да бъде етимологизуван като сроден с *врѣ̀ва* и *врѐвя* (и славянските им съответствия: рус. *врать, врач*, пол. *rota* ‘формула на клетва, клетва’[7] и др.), а по-нататък и с авест. *urvāta-* ‘нареждане, заповед, повеля’ (‘Bestimmung, Gebot’), стинд. *vratá* ‘заповед, повеля, обет, оброк’ (‘Gebot, Satzung, Gelübde’), стперс. *wertemmai* ‘кълнем се’, гр. *ειρω* ‘казвам, река’ (‘sage’), *ρήτορ* ‘говорител’ (‘Redner‘), *ρήμα* ‘дума’ (Wort), *ειρων* ‘който се преструва’, хет. *ueriia-* ‘викам, повиквам, зова, призовавам, възлагам, упълномощавам’ (‘rufen, beauftragen’), лат. *verbum* ‘дума’ (‘Wort’), умбр. *uerfale* ‘templum’, гот. *waurd*, ‘дума’, англ. *word* също, лит. *vurdas* ‘име’ (вж. Pokorny 1959: 1162 – 1163). Това допускане може да бъде подкрепено от семантиката на етимологичното гнездо на глагола *рекà*, в което се наблюдават почти точни синоними на посочените индоевропейски продължители, срв. напр. остарялото значение на *рекà* ‘поръчам, заръчам, наредя на някого да направи нещо, кажа, заповядам’ (RBE) и авест. *urvāta-* ‘нареждане, заповед, повеля’ и хет. *ueriia-* ‘възлагам, упълномощавам’. Първичните семантични признаци на ие. **uerб-* ‘говоря тържествено, казвам’ са запазени и при редица производни като *врѝчам* ‘обещавам, обричам нещо или някого’, *зарѝчам* ‘изричам някаква забрана, заклевам някого да не върши нещо’, *зарек* ‘оброк’ (Прилеп), *изрѐчи са* ‘обеща’ (Батошево, Севлиевско), *изрѝчен* ‘който е точно определен и не търпи възражение или отменяне, категоричен, безусловен’ (RBE), *обрѝчам се* ‘давам обет да направя, да изпълня нещо’ (RBE) и др. Срв. и две от значенията на девербатива *реч* ‘публично изказване по важен за обществото въпрос, проблем или по някакъв повод, обикн. тържествен’, юрид. ‘изказване на адвокат, прокурор и др. пред съда в защита или като обвинение срещу някого; пледоария’ < праслав. *rečь* ‘обвинение’ (‘Anklage’) (Pokorny 1959: 1162 – 1163).

Подобна хипотеза не се разглежда в БЕР, където се отхвърля предложената от Леви връзка на праслав. **rekǫ*, лит. *rẽkti*, *rèkiù* с гот. *wrōhjan* ‘обвинявам’, *wrōhs* ‘обвинение’ (Lewy 1874: 142) и безусловно се приема етимологията на

[7] Продължител на праслав. **rota* ‘клетва, заклинание’ < ие. **uer-* ‘говоря тържествено’ (вж. Pokorny 1959: 1162, Boryś 2010: 519).

Фасмер, който свързва праслав. **rekti, *rekǫ* не само с лит. *rẽkti*, *rèkiù* ‘рева, викам’, а също и с лит. *rekauti, rèkaujù* също, латв. *rèkt* ‘рева, крещя, вия’, *rēkuôt* ‘беседвам, бъбря’, стинд. *racayati* ‘привеждам в порядък, изговарям, образувам’, *racanman, racana* ‘разположение, устройство, подреждане’, гот. *rahnjan* ‘пресмятам’, *garēhsns* ‘определение, постановление’, *ragin* ‘съвет, решение’, тохар. А *rake*, тохар. Б *reki* ‘реч, слово’, лат. *racco, raccare* ‘рева като тигър’, стирл. *reimm* ‘рев’ (BER 6: 212 – 215). Това етимологично решение предполага, че праслав. **rekti, *rekǫ*, а съответно и българският глагол *рекà*, имат звукоподражателен произход, тъй като част от посочените глаголи Покорни привежда под ие. *rēk-* ‘викам високо, рева’, образувано с разширение *k* от първичния ие. корен **rei-, *rē(i)-* ‘викам високо, крещя, рева’ (‘schreien, brüllen, bellen’), който определя като звукоподражателен (Pokorny 1959: 859 − 860). Както ще бъде показано по-долу обаче, семантичният облик на глаголите със звукоподражателен произход се различава значително от този, който се наблюдава в етимологичното гнездо на глагола *рекà* и при неговите възможни индоевропейски съответствия, които са продължители на ие. **uer-6* ‘говоря тържествено, казвам’.

Именно поради семантични съображения съвременният „Lexikon der indogermanischen Verben“ отхвърля звукоподражателния произход на лит. *rẽkti*, *rèkiù*, което, заедно с праслав. **rekǫ*, стинд. *racayati*, а също и праслав. **račiti, *račǫ* > (*рàча* ‘искам, желая, пожелавам’), извежда от друг глаголен корен – ие. *rek-* ‘нареждам, определям, установявам, заповядвам’ (‘ordnen, festlegen, bestimmen’) (LIV 2001: 506).

Краткият преглед на глаголи, които в една или друга степен са съхранили до днес изходното си значение на verba dicendi, води до няколко заключения. На първо място се налага изводът, че глаголи, образувани от първичен корен със значение за говорене, могат да претърпят семантичен развой в различни посоки. От една страна чрез отпадане на семантични признаци от първично значение с доста конкретна семантика (‘говоря тържествено’) може да възникне вторично глаголно значение с неутрална и по-обща семантика (*врèвя* ‘говоря’). От друга страна, от изходно неутрално значение ‘говоря’ (ие. **$b^{h}eh_{2}$-* ‘говоря, казвам’) може вторично да се развие доста отдалеченото значение ‘изричам заклинателни думи, за да излекувам болен’ (*бàя*). В първия случай може да се говори за разширяване на значението чрез неутрализация на част от семантичните признаци, а във втория – за специализация на първичното значение, при която по-общата семантика на глаголния корен се стеснява до едно твърде конкретно и твърде специфично значение, назоваващо ритуална употреба на определени думи с определена цел.

Детайлният преглед и анализ на семантичния облик на дадено етимологично гнездо би могъл да ни доближи повече до най-вероятния индоевропейски източник на определен глагол. Представените по-горе наблюдения биха могли да послужат за ревизия на етимологията на глагола *рекà* в БЕР.

2. ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛНИ ГЛАГОЛИ СЪС ЗНАЧЕНИЕ ‘ГОВОРЯ’

В българския език, както и в много индоевропейски езици, значението ‘говоря’ обичайно възниква при глаголи със звукоподражателен произход (вж. Buck 1949: 1253). Тази закономерност несъмнено е свързана със семантиката на глаголите със значение ‘говоря’, в която основният семантичен признак е свързан устната проява на езика, както добре личи и от речниковото тълкуване на *говòря* ‘изричам, произнасям отделните думи в реч по някакъв начин’ и съответно на *гòвор* ‘устно, гласово осъществяване, проява на езика’ (RBE). Към тази подгрупа могат да бъдат отнесени редица глаголи, при които изходното значение ‘издавам някакъв звук’ е основа за вторичното значение ‘говоря’. Семантичният развой би могъл да се разглежда като резултат от метонимичен преход по модела ‘издавам някакъв звук’ → когато (за да) → ‘говоря’[8]. В някои случаи изходната степен ‘издавам някакъв звук’ също може да бъде резултат от семантичен развой, свързан с разширяване на по-конкретното първично значение ‘издавам определен звук (*a, o, y...*)’. Въз основа на експерпирания материал се обособи и една подгрупа глаголи, които също имат звукоподражателен произход, но значенията им за говорене са оценъчни (’говоря много’ или ‘говоря празни приказки’).

Представителен за тази лексико-семантична група е глаголът ***говòря***, продължител на праслав. **govoriti*, отименно произв. от праслав. **govorъ* (> *гòвор*) (BER 1: 258; ESSJa 7: 75 − 76). Праславянското съществително име **govorъ* е образувано със суфикс *-(o)r-* от индоевропейския корен **g$^{\mu}$ou̯-*, който „в крайна сметка очевидно е звукоподражателен“ (ESSJa 7: 75 − 76). Като ономатопея определя изходното ие. **gŏu-, *gou̯ə-, *gū-* (> праслав. **govorъ, *govoriti*) и Покорни, който обаче възстановява и значението на корена ‘викам, крещя’ (‘rufen, schreien’) (Pokorny 1959: 403). Въз основа на това по-конкретно тълкуване могат да бъдат посочени първичните семантични признаци, свързани с понятието ‘издавам силен звук’. Те личат ясно при някои от наследниците на индоевропейския корен, срв. напр. стинд. *gavatē* ‘звучи’, *jóguve* ‘оставя да звучи силно’ (‘произвеждам шум’), ствиснем. *gikewen* ‘викам’, лит. *gaudžiù, gaũsti* ‘звуча’, гр. *βοή* ‘вик’, латв. *gaurāt* ‘шумя, съскам’, лит. *gauti, gauju* ‘рева’, *gaũsti, gaudžiù* ‘звуча’ и др. (вж. ESSJa 7: 76, Pokorny, цит съч.). Подобни значения се откриват и при някои славянски продължители, срв. напр. стб. **гоѵоꙗъ** ‘вопъл, шум, вик’ (цит. по ESSJa), ‘недоволство, ропот, роптаене’ (StbR

[8] За принципа на глаголната метонимия вж. по-подробно Kolkovska 2013, Kostova 2018.

1999: 351 − 352), цсл. **говоръ** ‘шум’, цсл. **говорити** ‘шумя’ (ESSJa 7: 76), горлуж. *howrić* ‘шумя, издавам шум’ (ESSJa), ‘боботя, тътна’ (BER 1: 258).

В някои славянски езици са засвидетелствани именни значения, с които се назовава не шум изобщо (или някакъв неопределен шум), а шум от разговор, човешки говор на висок глас: чеш. *hovora* ‘шумен разговор’, чеш. диал. *hovor* ‘шумен разговор, вик’, пол. *gwar* ‘говор, глъчка, шум, вик, крясък’ и др. В резултат от по-нататъшен развой, при който признакът ‘на висок глас’ отпада, възникват значенията ‘говор’ и ‘говоря’, засвидетелствани в български и в други славянски езици: бълг. *гòвор* ‘гласно, устно изказване, изричане на нещо, приказване, говорене, разговаряне’ (RBE), *говòря* ‘служа си с устна реч като средство за общуване; изричам, произнасям отделните думи в реч по някакъв начин’ (RBE); срхр. *гȍвȏр* ‘реч’, срхр. *говóрити* ‘говоря’; словен. *gôvor* ‘реч, разговор’, словен. *govoríti* ‘говоря’; рус. *гóвор* ‘звук от разговор, реч’, рус. диал. *говóра* ‘реч, говор; разговор, беседа’, *говорь* ж. р. ‘реч, беседа, разговор’, рус. *говорить* ‘изразявам устно някакви мисли’; чеш. *hovor* ‘разговор’, пол. остар. *gowor* ‘реч, разговор’, диал. ‘глас’ и др. Наблюдава се неутрализация на семантичния признак ‘шум’, която може да бъде илюстрирана в няколко стъпки:

(първично звукоподражание) ие. **gŏu-, *gou̯ə-, *gū-* ‘викам, крещя’ (= ‘издавам силен звук’) → когато → ‘говоря (със силен глас)’ → ‘говоря’.

Паралелно може да бъде наблюдаван и друг развой, при който същото първично звукоподражание стои в основата на глаголи със значения ‘свиря’ или ‘пея’. Свидетели за такъв преход са сродни думи като латв. *gavilēt* ‘(за славей) пея’ и словин. остар. *govar* ‘мелодичен глас, пеене’. Продължители на назализирания вариант на корена са праслав. **gǫdą, *gąsti* (**gǫdǫ, *gǫsti*) > цсл. **гѫдѫ**, **гѫсти**, срхр. *gúdêm, gústi* ‘свиря, издавам глух звук’, пол. *gędę, gąść* ‘свиря на музикален инструмент’ (Pokorny 1959: 403), както и етимологично свързаните бълг. *гудя̀* диал. ‘свиря на гусла’, *гъдȕлка* ‘вид народен струнен инструмент’, *гъдȕвам* диал. ‘свиря на гъдулка’ и др. (вж. BER 1: 293, 299). Този развой може да бъде представен така:

първично звукоподражание (‘викам, крещя’) → когато → ‘пея (със силен глас)’ → ‘пея’.

Аналогични семантични преходи могат да бъдат наблюдавани в редица етимологични гнезда, в основата на които стои първично звукоподражание. Срв. напр. старобългарския глагол **глаголати**, за който са засвидетелствани значенията ‘произнасям, казвам, изричам нещо’, ‘приказвам’, ‘говоря, казвам някому нещо’ и ‘(за текст, обикновено с религиозно съдържание) произнасям напевно, пея’ (StbR 1999: 339 – 343). Той е продължител на праслав. **golgolati*, който се етимологизува като „гл. на *-ati*, производен от **golgolъ*“ (ESSJa 6, 204), а праслав. **golgolъ*

съответно се разглежда като „класически случай на пълно (интензивно) удвояване на звукоподраж. корен“ и се сравнява със стинд. *gargara-* ‘музикален инструмент’ (ESSJa 6: 205). Значението на стб. **глаголъ** ‘дума, реч, говорене; слово’ не се пази в съвременния български език – то е маркирано като старинно в РБЕ (за *глагòл* ‘слово, реч’); като старинна и понякога иронична се сочи и употребата на глагола ***глаголя̀*** ‘говоря’ (RBE). В някои диалекти е засвидетелствана и формата *глàгор* (с дисимилация) със значение ‘тембър, глас’ (Костур, Банско), както и умалителните *глагòлец* ‘език на звънец’ (Кюстендилско), *глàгоръц* ‘езиче на звънче’ (Брезнишко, Трънско). Със същия първичен звукоподражателен корен (ие. **gol-*) е образувано и съществителното име *глас* (BER 1: 245), чиято семантика покрива широк спектър от значения, свързани с първичната ономатопея, срв. напр. ‘звук изобщо’ (остар.), ‘говорен звук’ (остар.), ‘думи, реч’ (остар.), ‘звук, произвеждан от гласовите органи на човека и животните при говорене, викане, крясък и под., който се характеризира с височина, сила и специфичен за всеки субект тембър’, ‘звукът на гласовите органи на човека като средство и способност за пеене, за вокално изкуство’, ‘специфичен мелодичен звук или монотонен шум, произвеждан от музикален инструмент, звънец и под., звук’, ‘специфичен звук, произвеждан от нещо’ и др. (RBE).

Към тази подгрупа може да бъде отнесен и глаголът ***вùкам***, който се етимологизува като наследник на южнославянска диалектна праформа (със съответствия в срхр. и словен.), образувана от основата **ū-ka-* (**ū-ko-*), **ū-kā-*, сродна с лит. *ap-úokas* ‘кукумявка’, латв. *aũka* ‘буря’ (BER 1: 146 – 147). Покорни определя първичния ие. корен **u-* като звукоподражателен, а ие. **uk-, *euk-* (образувани с разширение *-k-*) сочи като източник на стирл. *uch* ‘горко!’ и ‘въздишка’, срирл. *och, ach* също, вероятно и на *auhjōn* ‘шум’, *auhjōdus* ‘шум, врява’, латв. *aũka* ‘бурен вятър’, стпрус. *aukis* ‘грифон’, лит. *apúokas* ‘нощен бухал’, латв. *ūkšuot* ‘радвам се’ (Pokorny 1959: 1103). Българският глагол *вùкам* има значения както за издаване на нечленоразделни звуци, срв. ‘издавам, надавам викове, крещя’; ‘(за животно) издавам характерни звуци’ (RBE), така и за говорене, срв. *вùкам* разг. ‘изразявам гласно това, което мисля, което ме вълнува’, ‘казвам, приказвам’ (RBE). Значението ‘започвам да пея, запявам’ е засвидетелствано за диалектния израз *виквам песен*, илюстрирано в РБЕ с примери от литературата (*Момчета, я вие викнете някоя стара хайдушка песня; Някои от момите викват весела песен*).

Индоевропейски звукоподражателен корен с изходно значение ‘викам у-у’ стои в основата и на глагола ***вùя*** ‘(за куче, вълк и някои други животни) издавам вой; издавам силен, проточен вик, обикн. от болка, мъка и под.; (за вятър, буря) издавам проточен ту по-силен, ту по-слаб шум’ (RBE), сроден със стинд. *ūtih* ‘вик’, ствиснем. *ûwila* ‘кукумявка’, англосакс. *úle*, англ. *owl* ‘бухал; кукумявка; улулица’, гр. *αύω* ‘викам силно, крещя’, лат. *ululō* ‘крещя’ (BER 1: 158 –

159). За глагола *вѝя* не са засвидетелствани значенията ‘говоря’ и ‘пея’, което потвърждава аксиомата, че семантичните промени винаги трябва да се разглеждат като възможни, но не и като задължителни.

Значенията ‘викам’, ‘говоря’ и ‘пея’ са засвидетелствани и за звукоподражателния диалектен глагол ***дѐкам***:

дѐкам, *дѐкна* ‘викам, крещя’ (Горна Любата, Босилиградско; Искрец, Софийско; Кюстендилско и др.), ‘викам’ (Самоков), *дѐкам*, *дѐкнемо* ‘викам’ (Гоз, Брезнишко; Софийско);

дѐкам, *дѐкна* ‘говоря високо’ (Самоков; Горна Любата, Босилиградско; Искрец, Софийско; Кюстендилско и др.).

дѐкам, *дѐкнемо* ‘пея първи глас при песни, които се изпълняват от три девойки’ (Софийско), ‘пея високо, пея соло, водя мелодията’ (Доброславци, Софийско), ‘пея соло’ Горни Лозен, Софийско) и др.

Представител на тази група е и глаголът ***клѝкам***, засвидетелстван с диалектното значение ‘казвам, говоря нещо с висок глас; издавам, надавам кликове, викове; викам, крещя викам; назовавам по име, именувам, наричам’ (RBE), както и със значенията ‘казвам, говоря’ (Драмско, Брезнишко) и ‘назовавам по име’ (Граово). Той е продължител на праслав. звукоподражателен глагол **klikati* (**klīkati* в BER 2: 448 – 449), засвидетелстван в старобългарски като **клнкатн**, **клнчѫ** ‘викам, крещя’ (Симеонов сб. 1073), **клнцатн**, **клнчѫ** ‘крещя’ (Зогр., Супр.), **въсклнкнѫтн** ‘извиквам от радост, възликувам’ (> *възкликвам*), **клнчь** ‘вик, крясък’ (Син. тр., Клоц.) и под. Въз основа на тези значения, както и на сродните лит. *klỹkti, klykiù* ‘викам, кликам’, латв. *kliekt* ‘викам силно, крещя’, можем да причислим глагола *клѝкам* към групата глаголи, чиито значения ‘говоря’ възникват от първична ономатопея, имитираща силен звук. Звукоподражателният произход на глагола *клѝкам* се потвърждава и от ЭССЯ, където като негови съответствия се привеждат и срхр. *клѝкати* със значения ‘възклицавам, веселя се шумно, ликувам’ и ‘говоря’, словен. *klícati* ‘крещя; зова, каня; обявявам, разгласявам’, цсл. **клнкатн** ‘силно викам, крещя; надавам боен вик; провъзгласявам’ и др. (ESSJa 10: 41).

Тук може да бъде отнесен и глаголът ***ревà***, който е продължител на праслав. **reuti, *rjuti, *revą*, 3 л. ед. ч. **revetь* < ие. звукоподражание **reu-*, източник също и на англосакс. *ryn* ‘рев’, *ryn, ryan* ‘рева’, стинд. *rávati* ‘реве, вика’, лат. *rumor* ‘шум; вик; мълва’ и др. (БЕР 6: 197−198). За ие. **reu-1* Покорни възстановява значението ‘рева, издавам звуци; ръмжа, мърморя’ (brüllen, heisere Laute ausstoßen; brummen, murren) (Pokorny 1959: 867 − 868). Този корен стои в основата на съвременното значение на *ревà* ‘(за животно) издавам силен провлачен рев, вой, муча, вия’, а също и на няколко глаголни значения, назоваващи издаване на звук от човек:

1. *ревà* неодобр. ‘викам, крещя нещо оглушително, обикн. като израз на много силно чувство, дера се; (за множество, тълпа) викам, крещя силно, продължително, като израз на някакви чувства, на одобрение или неодобрение’ (РБЕ);

2. *ревà* ирон. ‘пея високо, оглушително, неприятно, дера се’;

3. *нарèвам* ‘думам, нареждам’ (Сярско).

Срв. и значението на *ревà* ирон. ‘(за свирка, сирена и под.) издавам силен провлачен звук’, което може да бъде сравнено с вторичните значения ‘свиря на някакъв инструмент’.

Въз основа на направените наблюдения може да бъде направен изводът, че значението ‘говоря’ регулярно възниква при глаголи, в чиято основа стои звукоподражание. В много от случаите неутралното значение за говорене възниква от изходно значение ‘говоря високо, със силен глас’, а нерядко паралелно се развиват и значенията ‘пея’ или ‘свиря’. Всички посочени значения са мотивирани от първичния признак ‘издавам звук’, който е и основен семантичен признак в звукоподражателните корени.

3. ГЛАГОЛИ СЪС ЗНАЧЕНИЕ ‘ГОВОРЯ МНОГО И БЕЗСМИСЛЕНИ НЕЩА’ (‘ГОВОРЯ МНОГО, ДОСАДНО’ ИЛИ ‘ГОВОРЯ ПРАЗНИ ПРИКАЗКИ, БЪРБОРЯ’)

При екцерпирането на лексикален материал от БЕР се оформи и една голяма група глаголи за говорене, които се отличават както по своята семантика, така и в словообразувателно отношение. Те също са със звукоподражателен произход, а по отношение на словообразуването най-често се наблюдава пълна или частична редупликация на корена и наличие на различни експресивни суфикси (както напр. *мърм-ò̀р-я, бърб-ò̀л-я, дърд-ò̀с-я* и др.). Тясно свързана със специфичния строеж на глаголната основа е семантика на глаголите, чиито значения са оценъчни, т. е. имат и допълнителни семантични признаци. Чрез тях говоренето се характеризира като **прекомерно, излишно, досадно** (срв. *фъ̀фря* ‘говоря много’, *тат̀ъркам* ‘говоря много’, *търтънù̀сам* ‘говоря досадно, много’, *дърдò̀ря* ‘говоря много и безсмислени неща’, *пърпò̀ря* ‘говоря отегчително и безсмислено’ и др.) или като **безсмислено** (напр. *бърбò̀ря* ‘говоря много за незначителни и излишни неща, бъбря, дърдоря, брътвя’). В някои случаи конкретните речникови тълкувания не позволяват отделните признаци да бъдат разграничени (срв. напр. *брътвя̀* ‘говоря празни приказки, глупости, бръщолевя, дрънкам, бърборя’). Вероятно поради изначално експресивната семантика на глаголите от този тип за тях не са засвидетелствани вторични неутрални значения за говорене, каквито бяха посочени за звукоподражателните глаголи от предходната група.

Някои от изходните звукоподражания, които стоят в основата на разглежданите глаголи, се обясняват като по-нови образувания, възникнали на българска почва, като обикновено се привеждат подобни типологични съответствия от различни родствени и неродствени езици. Когато обаче те могат да бъдат сравнени с подобни звукоподражателни глаголи с близки значения в различни индоевропейски езици, а и при наличие на близки съответствия, се допуска и общ индоевропейски звукоподражателен корен. Такъв е случаят например с глагола ***мърмòря***, за който от една страна се реконструира индоевропейски звукоподражателен корен **mormor-, *murmur-*, но от друга се сравнява и с тур. *mır mır* за подражаване на мърморене, мъркане и с унг. *mormol* ‘мърморя’ (BER 4: 417).

При други глаголи е уместно да се допусне елементарно родство (вж. по-подробно Kopečný 1957: 363, който говори за „неутрализирани ономатопеи“), т. е. паралелно и независимо възникване на звукоподражателни корени с еднакви или подобни значения, които не са свързани с обща изходна форма. Така например глаголите ***фъ̀фря*** разг. ‘говоря неясно; говоря много’, ***фърфòря*** разг. ‘говоря неясно’ и производните *фърфорàт* ‘приказлив’ (Тръстеник, Плевенско), *фърфурнѝ* ‘човек, който много и напразно говори’ не се свързват етимологично с много близките по звуков състав и значения имена като *фърфарà* ‘дърдорко’ (BER 8: 878), *фарфарà* нар. ‘празен дърдорко; несериозен, лекомислен, вятърничав човек’, *фарфаръ̀* ‘самохвалко, бъбривец; нервен, припрян, непостоянен човек’ (Шумен), *фарфарò̀* ‘дърдорко’ (Горно и Долно Райково, Смолянско), и др. под., тъй като последните са заемки чрез тур. *farfara* ‘лекомислен; бърборко, дърдорко; самохвалко’ от араб. *ṭarṭar* ‘бърборко’, *ṭarṭāra* ‘бъбрица’ (BER 8: 724 – 725). От друга страна ***фъ̀фря*** и ***фърфòря*** се определят като звукоподражателни, като *фърфòря* се сравнява с *фъ̀фря*, а *фъ̀фря* – със срхр. *фъ̀фрати, фъ̀фрām* ‘бърборя’, *фъ̀фурити, фъ̀фурим* (BER 8: 878, 882). Структурната и семантична близост между домашните и заетите думи в този случай може да се разглежда като поредно доказателство за това, че първични звукоподражателни основи често възникват паралелно и независимо една от друга, като при това в някои от случаите имат и еднакви или близки значения както в родствени, така и в неродствени езици. За подобни примери в различни индоевропейски и неиндоевропейски езици вж. напр. Yusyp-Yakymovych, Shovak 2023.

Много от глаголите в тази група могат да бъдат разглеждани по двойки, образувани по модела на ***фъ̀фря – фърфòря*** (срв. напр. *бъ̀бря – бърбòря*, *пъ̀пра – пърпòря* и др. под.).

Към тази подгрупа могат да бъдат отнесени и глаголите ***къ̀кря – къркòря***. За звукоподражателния глагол ***къ̀кря*** са засвидетелствани значения за шум от движеща се вода и за говорене: *къ̀кря* ‘(за течност, течно ястие) вря леко, като

издавам равномерен слаб звук, къркам, къркоря' (RBE) и *къ̀кря* диал. 'бърборя, бъбря, дърдоря' (RBE). Със същия корен се свързват и диалектните форми *кàкра* 'бърборя' (Смолско, Пирдопско), *какрàло* 'бъбрица' (Смолско, Пирдопско) (BER 3: 187, под *къ̀кря*[1]). В този случай звукоподражателният корен е свързан с първична имитация на природния звук (шум от движеща се вода), а значенията за говорене възникват чрез уподобяване на този шум на непрестанно, равномерно (понякога безсмислено или досадно) говорене.

Въпреки че е свързан етимологично с *къ̀кря* (BER 3: 206), глаголът ***къркòря*** няма значение 'говоря'. Неговата семантика обаче е много богата – с този глагол могат да бъдат назовани редица действия, обединени единствено от признака за звук, който ги съпровожда:

къркòря разг. '(за течност, ястие) вря леко, като издавам слаб звук, къкря, къркам' (РБЕ);

къркòря '(за птица) издавам гърлени звуци, къркам' (RBE);

къркòря 'издавам пресеклив звук, който наподобява *кър-кър, къркам*' (*… минаха покрай мотора, който още къркореше, и хванаха черния път към тяхното село…; Викът в гърдите на младежа започва да къркори издълбоко като пресъхнал кран на чешма*) (RBE);

къркòря '(за наргиле) издавам шум при пушене' (Илия Блъсков, BER 3: 206);

къркòря '(за червя, стомах) издавам приглушени звуци при глад, разстройство и под. куркам' (РБЕ);

къркòря диал. '(за жаба) издавам характерни звуци, крякам, квакам, къркам' (RBE).

Глаголите ***бърбòря*** говоря много за незначителни и излишни неща, бъбря, дърдоря, бръвтя' (RBE) и ***бъ̀бря*** 'говоря много и обикн. за незначителни, празни, глупави работи, бърборя, дърдоря' (RBE) в БЕР се етимологизуват като звукоподражателни глаголи съответно с пълно и с непълно удвояване на корена (BER 1: 96, 100). Като „подобни образувания" се сочат срхр. *брбò-matu*, словен. *brbòt* 'заекване, клокочене', рус. *бормотáть* 'мърморя, бърборя неясно; бърборя под носа си', горлуж. *bórbotać* 'бърборя, шумоля' (BER 1: 100). От същия корен, но с други суфикси, са образувани и диалектните глаголи ***бърбòля*** 'бърборя' (с експресивен суфикс *-ол-я*), ***бърбòстя*** 'бърборя' (Търново) − със суфикс *-ос(т)-* и др. под. В диалектите се срещат и различни варианти с пълна и непълна редупликация, срв. напр. *бръ̀бра* 'бъбря' (Ботевград), *бъ̀рбря* диал. 'бърборя, дърдоря; карам се някому'. Глаголът *бъ̀рбря* в БЕР обяснен като „кръстоска от *бъ̀бря* и *бърбòря*" (BER 1: 100), но може би е по-точно да бъде разглеждан като самостоятелно образувание с редуплика-

ция на първичния звукоподражателен корен *бър*: *бъ̀р-бр-я*, както *гръ̀гря* диал. ‘цвъртя’ се сравнява с *гъ̀гря* и *гъргòря* (BER 1: 287). Освен посочените значения глаголите ***бърбòря*** и ***бъ̀бря*** имат и значение ‘говоря неясно, неразбрано’, което често се развива паралелно при звукоподражателни глаголи със значение ‘говоря много’. Семантичните признаци, които стоят в основата на значението ‘говоря неясно, неразбрано’, ще бъдат разгледани по-надолу.

За глагола ***пърпòря*** е засвидетелствано значението ‘говоря отегчително и безсмислено’ (Бракница, Поповско). В БЕР той се разглежда като производен от съществителното име *пъ̀рпор* ‘буйна пара’ [и диал. *пъ̀рпур* ‘прах, размесен с пара, който се вдига, когато се полее с вода гореща пепел’ (Ботевград), *пъ̀рпул(ь)* ‘гореща пепел, увита в парцал и намокрена за компрес при простуда’ (Нова Надежда, Хасковско) и др.], етимологизувано като производно от звукоподражателния корен *пър-* с редупликация (*пър-пър* или *пър-пор*) (BER 6: 100 − 101). Посочените значения на *пърпòря* според БЕР следва да се разглеждат във връзка с първичното звукоподражание *пър-* с редупликация, „символизираща състав на предмета от множество дребни частици (‘прах’, ‘пепел’, ‘пара’) или състав на действието от многократно повтаряни сходни или еднакви незначителни дейности (’пламване и изгасване’, ‘мърморене, мрънкане’, ‘пърпорене на пъприца’, ‘функциониране на стомаха на птица’)“ (BER 6: 101). Въз основа на вече разгледаните в тази подгрупа глаголи обаче може да се допусне и попряк семантичен развой, мотивиран от първичното звукоподражание по модела **редуплицирана ономатопея → ‘говоря много’ (‘безсмислено’** или **‘неясно’)**. Близо до това обяснение е и предложената в БЕР етимология на диалектния глагол ***пъ̀пра*** ‘дърдоря’ (Борован, Врачанско; Махалата, Плевенско), според която глаголът има звукоподражателен произход и вероятно изходно значение ‘извършвам нещо с шум’ (BER 6: 66 − 67). Семантичните признаци за отегчително, безсмислено или досадно говорене стоят в основата и на сродни именни образувания като *пръпрѝца* ‘бърборко, дрънкач’ (Банско), образувано с наставка *-ица* „от глагол като *пръпрем* или направо от редупликативното звукоподраж. *пърпър*“ (BER 6: 825).

Глаголът ***дърдòря*** ‘говоря много за незначителни и излишни неща, бърборя, бъбря, брътвя’ (RBE) се извежда от междуметието *дър-дър*, като се смята, че в словообразувателно отношение е повлиян от *говòря* (BER 1: 460). Както вече беше изяснено по-горе, самият глагол *говòря* води началото си от първично звукоподражание, а по отношение на словообразуването той далеч не е изолиран пример. Глаголът *дърдòря* може да се разглежда като експресивно образувание от първична основа с непълна редупликация *дърд-* и суфикс *-ор-я*. Със същото изходно звукоподражание могат да бъдат свързани и диалектните глаголи *дръ̀дра* ‘дърдоря, бърборя’ (Ботевград), *дръ̀дрем* (Банско), *дръ̀дрим* ‘дрънча с нещо, което влача или въртя; натяквам’ (Софийско), ‘издавам шум с дрънкал-

ка, с дръдравец' (Доброславци, Софийско), които в БЕР се сравняват с *дъ̀дря* и с *дърдо̀ря* (BER 1: 435). Експресивен словообразувателен вариант от същата основа е и диалектният глагол *дърдо̀сим* 'дърдоря, злословя' (Доброславци, Софийско). Като звукоподражателно образуване в БЕР *дърдо̀ря* се сравнява с лит. *dardeti* 'бърборя', *darda* 'клюкарка, бъбривка, стинд. *dardara-* 'вид свирка', гр. *δάρδα* 'пчела'. Може да се направи паралел и с ирл. *dordiam* '(за елен) реве', ирл. *dord* 'мърморене'.

Ст. Младенов свързва *дърдо̀ря* с ие. ***der-***, за което възстановява първичното значение 'удрям' (Mladenov 1941: 156). Според БЕР Младенов има предвид корена в *дера̀* 'отделям, свличам кожата, обикн. на заклано животно' (BER 1: 460), макар че посочените индоевропейски съответствия (санскр. *dardurá*, гр. *δάρδα* 'пчела') не свидетелстват за това. Глаголът *дера̀* е продължител на ие. ***der-*** 'одирам, отлепвам кожа, отцепвам, отделям' (Pokorny 1959: 206 − 211)[9] и хипотезата за етимологична връзка между *дера̀* и *дърдо̀ря* предполага по-сложен семантичен развой, при който първичното значение 'дера, отделям' трябва да се разглежда като основа за възможното вторично значение 'удрям' (срв. напр. *дера̀* прен. разг. 'нанасям силен, жесток побой на някого, бъхтя', RBE)[10]. Значението 'говоря много за незначителни и излишни неща, бърборя' би могло да възникне както от значението 'удрям', така и от 'дера, отделям' въз основа на допълнителен семантичен признак 'шум', за наличието на който свидетелстват някои от значенията на възвратната форма *дера̀ се* разг. грубо 'викам или рева много силно', 'кашлям силно като издавам неприятен дрезгав звук, глас' (RBE). Паралелният семантичен преход ***'издавам силен шум (докато извършвам някакво действие)' → 'говоря празни приказки / глупости'*** може да бъде наблюдаван напр. при глагола *дръ̀нкам* '(за предмет, обикн. метален или стъклен) издавам звънливи или остри и отсечени звукове при удар, разклащане или при движение' → *дръ̀нкам* разг. пренебр. 'приказвам, говоря много, и то празни приказки; дърдоря, бърборя, бръщолевя'. Все пак смятаме, че както поради словообразувателните си характеристики, така и поради значението си глаголът *дърдо̀ря* и подобните нему образувания трябва

[9] Праслав. ***dьrati*** и праслав. ***derti***, които възхождат към ие. ***der- / *dr-***, а ***derǫ,*dьrati*** се разглеждат като „парадигматично обединение на двете степени на вокализма на този индоевропейски корен − пълната степен и нулевата степен, поточно − нейната славянска замяна с ***dьr-***" (ESSJa 5: 218).

[10] Регулярността на семантичния преход 'върша някаква работа' → 'удрям (за да свърша някаква работа)' може да бъде подкрепен от примери с глаголите *грӯхам, мъ̀на, лю̀щя* и др.

да бъдат етимологизувани като звукоподражателни глаголи, както в БЕР се подхожда например към глагола *дъ̀дря* (BER 1: 454).

Разгледаните в тази подгрупа примери очертават един устойчив модел за образуване на глаголи със значение ‘говоря много и безсмислени неща’ от изходен звукоподражателен корен. В структурно отношение прави впечатление, че обичайно глаголната основа е образувана чрез редупликация на първичния корен и (или) с помощта на допълнителни словообразователни морфеми, придаващи експресивност на значението. При етимологизуване на двойки глаголи, подобни на разгледаните в тази група (образувани от един и същ звукоподражателен корен корен, но с помощта на различни словообразователни средства), би било подходящо глаголите не просто да се сравняват един с друг, а да се установява с по-голяма категоричност етимологичната им връзка, доколкото различията между тях се наблюдават предимно по отношение на словообразуването. Подобна практика не е установена в БЕР, особено в първите томове, за което срв. напр. отделните речникови статии за *гъ̀гря* и *гъргдря*:

гъ̀гря диал. ‘говоря, приказвам, обикн. високо, силно или назидателно’ (RBE), ‘говоря’ (Габаре, Белослатинско) (в BER 1: 298);

гъргдря ‘(за вода) издавам непрекъснат еднообразен шум, когато тека или се плискам, бълболя, бълбукам; произвеждам еднообразен шум, наподобяващ търкалянето на обл предмет по твърда повърхност; (за птица) издавам специфични гърлени звукове’ и диал. ‘бърборя, дърдоря’ (RBE) (в BER 1: 303).

4. ГЛАГОЛИ СЪС ЗНАЧЕНИЕ ‘ГОВОРЯ НЕРАЗБРАНО, НЕЯСНО’

Глаголите със значение ‘говоря неразбрано, неясно’ могат да бъдат разделени на две основни подгрупи. В първата попадат звукоподражателни глаголи с редуплициран корен, част от които (тъй като имат повече от едно значение за говорене) бяха представени и в предходната глава. Втората група включва глаголи, при които е осъществен семантичният преход ‘дъвча’ → ‘говоря неразбрано, неясно’.

4. 1. Звукоподражателни глаголи със значение ‘говоря неразбрано, неясно’

Значението ‘говоря неразбрано, неясно’ редовно възниква при глаголи, в чиято основа стои редуплициран звукоподражателен корен. Няколко такива глагола вече бяха посочени по-горе като примери за това, че при глаголи със звукоподражателен произход обичайно се наблюдава многопосочен семантичен развой и една от посоките на този развой води именно до значението ‘говоря не-

ясно’. Мотивационният признак, който стои в основата на това значение, се забелязва при образуваното по същия модел гр. *βάρβαροσ* ‘чужд, странен; невеж’ (> бълг. *вàрварин* ‘пренебрежителното название, което древните гърци и римляни давали на всеки чужденец’, RBE). Гръцката дума според Покорни е продължител на индоевропейския звукоподражателен корен **barbar-* за означаване на неразбираема реч на чужденци и се сравнява със стинд. *barbara-* ‘заекващ’, лат. *balbus* ‘заекващ’, чеш. *blblati* ‘заеквам’. Според някои изследователи началното значение на гръцкото съществително *βάρβαροι* мн. ч. би могло да бъде ‘всички, които не са гърци’, в началото без пейоративен оттенък (вж. напр. Harper). В БЕР гр. *βάρβαροσ* се сравнява с глагола *бърбòря* ‘говоря неясно и неразбрано’, образуван с пълно удвояване на корена (BER 1: 119).

Посочените глаголи могат да бъдат свързани с първичната индоевропейска ономатопея **baba-* за назоваване на неясна или нечленоразделна реч. Този корен, както и вариантите **bal-bal-, *bar-bar-*, претърпели „множество дисимилации“, Покорни сочи като източник на думи като гр. *βαβάζω* ‘бъбря, говоря неясно’, лат. *babiger* ‘глупав’, алб. *bebë* ‘новородено дете’, англ. *baby* също, лит. *bóba*, чсл. *baba* ‘баба’, сръб.-чсл. *bъbl’u, bъbati* ‘заеквам’, срхр. *bòboćem, bobòtati* ‘тракам със зъби’, латв. *bibināt* ‘бърборене, мънкане’, стинд. *balbalā-karōti* ‘заеква’, бълг. *блабòля, бълбòля* ‘говоря неясно’, лит. *blàbositi* ‘заеквам’, рус. *болобóлить* ‘бърборя’, чеш. *beblati* ‘заеквам’, лат. *babulus* ‘бърборещ’, хол. *babbeln, pappeln*, англ. *babble*, норв. *bable*, швед. *babbla*, стисл. *babba* ‘бърборя’, лат. *balbus* ‘пелтечене, бърборене’, *balbūtiō* ‘заекване’, чеш. *blblati, bleptati* ‘заеквам, заеквам’, срхр. *блебèтати*, лит. *blebénti* ‘бърборя’, гр. *βαμβαίνω* ‘заеквам’; стинд. *barbara-ḥ* ‘заекващ’, в мн. ч. за назоваване на „неарийски народи“, гр. *βάρβαροϛ* ‘не гръцки, на неразбираем език’ (> лат. *barbarus*), *βαρβαρόφωνοϛ* ‘който говори неразбираемо’, лат. *baburrus* ‘глупав’ (Pokorny 1959: 91−92). Вероятно обаче подобни типологични паралели могат да бъдат открити във всички езици.

В българския език също се срещат глаголи, при които неясното, неразбираемо говорене се назовава с първичен корен без конкретно изходно значение, може би имитиращ (наподобяващ) нечленоразделен, нищо незначещ звук.

Подобна е семантиката на глагола ***бълбòля***, чието значение ‘говоря слабо, неправилно (за някакъв чужд език)’ (РБЕ) се свързва с междуметието *бъл-бук* и удвоено или утроено *бъл-бъл-бъл-бук* за наподобяване на лек, еднообразен шум от река, поток (RBE). Глаголът *бълбòля* има и значение за шум от движаща се вода: ‘(за река, поток и др.) тека, като издавам тих, еднообразен, равномерен шум без прекъсване’. В БЕР той се сравнява с руското междуметие за воден шум *буль-буль* и с рус. *булькать* ‘кълколя, правя къл-къл (при пиене или наливане на течност)’ (BER 1: 98). Логическата връзка между шума от говорене и

шума от течаща вода е обичайна[11], срв. напр. значенията на *гъргòря* ‘(за вода) издавам непрекъснат еднообразен шум, когато тека или се плискам, бълболя, бълбукам’ (RBE) → *гъргòря* диал. ‘бъбря си, дърдоря си’ (Gerov 1: 251), *гъ̀гря* диал. ‘говоря, приказвам, обикн. високо, силно или назидателно’ (RBE), ‘говоря’ (Габаре, Белослатинско) (BER 1: 298). Често може да бъде наблюдавана метафорична връзка между звуците, издавани от спокойно течаща вода, и тихото говорене, както например при *ромонѝ*[12], а шумът от буйна и силна водна струя обикновено се сравнява с шумно, високо говорене, срв. напр. англ. *chatter* ‘(за поток, струя) тека буйно / шумно’ и ‘дърдоря, дрънкам, бръщолевя’, англ. *brawl* ‘карам се шумно’ и ‘(за поток и пр.) тека шумно, буча’.

Същото звукоподражателно междуметие, с което е образуван глаголът ***бълбòля***, стои в основата и на глагола ***бъ̀бля***, който също има значение и за говорене, и за шум от вода: ‘говоря на тих глас, неясно, неразбрано’ (RBE), ‘говоря неясно; заеквам’ (BER) и ‘(за река, поток) тека, като издава тих, еднообразен, равномерен шум без прекъсване’ (RBE). Засвидетелствани са и производните от него имена *бъ̀бла* ‘която много бъбли’, *бъблѝв* ‘който бъбли, говори неясно или пелтечи; (за река, поток) който издава тих, равномерен и еднообразен шум, който тихо бълбука’ (RBE), *бъблѝвица*, *бъблѝвец*, *бъ̀бльо* ‘мъж, който заеква, пелтечи, пелтек; бъбривец’ (RBE), както и префигираните производни глаголи *избъ̀бля, избъ̀блям* ‘изведнъж казвам нещо неясно, неразбрано или със запъване, заекване’ (RBE), *побъ̀бля, побъ̀блям* (без посочени значения) (BER 1: 96).

По двойки глаголи като *бъ̀бля – бълбòля*, *бъ̀бря – бърбòря, фъ̀фря – фърфòря* и др. под. са образувани и звукоподражателните глаголи ***фъ̀фля*** разг. ‘говоря неясно, неразбрано’ и ***фълфòля*** разг. ‘говоря неразбрано, неясно (поради говорен

---

[11] Уподобяването на говоренето на шум от течаща вода може да се смята за старо сравнение, ако съдим например по тълкуването на ие. корен *bhlĕd-, bhl̥d-* ‘вря’ и ‘бърборя, хваля се’ (Pokorny 1959: 155). Същата логическа връзка може да се открие и при значенията на глагола *къ̀кря* ‘(за течност, течно ястие) вря леко, като издавам равномерен слаб звук, къркам, къркоря’ и *къ̀кря* диал. ‘бърборя, бъбря, дърдоря’ (RBE).

[12] Срв. значенията на глагола *ромонѝ* ‘(за рекичка, поток, извор, дъжд и др.) издавам ромон при своето протичане, изтичане отнякъде или съм съпроводен с ромон, ромоля’ и диал. (сега поет.) ‘говоря, приказвам тихо, шепна’ (RBE), *ромòня* ‘говоря тихо, приказвам’ (Стойките, Широка лъка, Смолянско; Чепеларе; Черничево, Крумовградско; Мандрица, Ортакьойско; Сънчанли, Гюмюрджинско), *ромòне* само в 3 л. ед. ч. ‘отговаря’ (Плевня, Драмско), *ромъ̀ни* ‘говори’ (Булгаркьой, Кешанско), *роймòня, рамòнêм* ‘говоря’ (Родопи). Срещат се и множество префигирани форми като *доромòня* ‘да дорека, да доизкажа’ (Геров), *друмòням* ‘отговарям’ (Смолянско; Ардинско; Маданско; Асеновградско; Девинско; Златоград), *отромòня (се), отромòням (се), отромòнвам (се)* ‘отговарям тихо’ (Геров) и др.

дефект или липса на зъби)' (BER 8: 873). Глаголът *фъ̀фля* е засвидетелстван и с диалектните варианти *фъ̀фла* 'говоря неразбрано, като да съм без зъби' (Габрово), *фъ̀фля, фъ̀фла* (Банат), *фъ̀вля* диал., *фъ̀фля* диал., както и с префигираните форми *зафъ̀фля, зафъ̀флям* 'започвам да фъфля', *изфъ̀фля, изфъ̀флям* 'изговарям нещо неясно', *нафъ̀вля се* диал. 'фъфля много, набъбря се', *пофъ̀фля, пофъ̀флям* 'говоря неясно кратко време', *профъ̀фля, профъ̀флям* 'изговарям нещо неясно, неразбрано', *разфъ̀фля се, разфъ̀флям се* 'разприказвам се неясно, неразбрано. Като съответствия на глагола в БЕР са посочени струс. **фъфати**, **фъфлю**, **фофлю** 'произнасям съгласните *с* и *з* като *ш* и *ж*', словен. *fəfljáti* 'дрънкам' и укр. *фóфлати* 'шептя, шепна; говоря неразбрано' (BER 8: 881).

4. 2. Глаголи с изходно значение 'дъвча'

Значението 'говоря неразбрано, неясно' възниква регулярно при глаголи със значение 'дъвча'. Последното може да бъде основно за глагола, но също така и вторично, при което значението 'говоря неясно' се явява поредна степен на развоя.

Разговорните преносни значения 'говоря неразбрано, не изговарям ясно, мънкам' и 'повтарям все едно и също, предъвквам' са засвидетелствани за глагола ***дъ̀вча*** 'раздробявам, смачквам със зъби храна и под.'. В РБЕ те са илюстрирани със следните примери от художествени текстове*: Помълчаха старците, само един от тях раздвижи беззъби челюсти,* ***дъвчеше думите*** *си: – Дванайсет лири... дванайсет.. Не са ли много.* (Д. Талев); *– Ей, ти там, дето* ***дъвчеш на френски****, не разрушавай дисциплината*. (Г. Краев). Въз основа на конкретната употреба на глагола в текстовете можем да предположим, че значението за говорене в тези случаи възниква чрез семантичен пренос с промяна на обекта на действието: думите, изговореното, метафорично се представят като нещо материално, което се премята в устата – така, както се дъвче храна. Друга възможна логическа връзка би могла да бъде уподобяването на неясното говорене по признака '(нечленоразделен) звук' на предполагаемите специфични звуци, които се издават при дъвчене или на нечленоразделната реч при едновременно говорене и дъвчене.

Връзка между значенията 'дъвча' и 'говоря неразбрано' съществува и в други езици, срв. напр. англ. *mouth* 'ям; дъвча' и 'мънкам, измънквам'.

Диалектният глагол ***мелѝвам*** 'говоря неразбрано и несвързано' (Бърложница, Доброславци, Софийско) принадлежи към етимологичното гнездо на глагола *мѐля* 'стривам зърнени храни или други зърна на прах или на по-дребни частици' (BER 3: 730). Връзката между двете значения би могла да бъде опосредствана − от междинно значение 'дъвча', получено въз основа на семантич-

ния преход ***‘раздробявам, наситнявам, стривам’ → ‘ям’***[13]. Т. е. предполагаемият семантичен развой може да изглежда така:

ие. **mel-* ‘смачкам, смилам, особено зърно’ (1) →

→ *мѐля* ‘стривам зърнени храни или други зърна на прах или на по-дребни частици’ (2) →

→ *мѐля* ‘стривам зърнени храни или други зърна на прах или на по-дребни частици с уста, дъвча’ (3) →

→ *мелѐвам* ‘говоря неразбрано и несвързано’ (4).

Третата степен на този развой е представена от значението на *мѐля* ‘храня се’ (BER 3: 729), ‘ям’ (у Геров, илюстрирано с примера: *Устата му все мелят*, вж. Gerov 3: 59) и на *премѝлям* ‘дъвча непрекъснато’ (Софийско). Към същата степен може да бъде добавен и глаголът *млѐскам* ‘дъвча, превъртам нещо из устата си (обикн. за човек без зъби); жвакам, гвача, ям’ (RBE), диал. ‘дъвча бавно, с усилие’, който в БЕР е определен като звукоподражателен (BER 4: 179 – 180), но според нас по-убедително е свързването му с ие. **mel-*[14]. Значението ‘дъвча’ е засвидетелствано и за производните *измлѐскам*, *измлѐсквам*, *измлащѐ* св. диал. ‘сдъвча нещо’, *омлѐщя* св. диал. ‘сдъвча’, *смлѐскам*, *смлѐсквам* ‘сдъвквам нещо с мляскане’, *смлѐскам* (и *смлѐщя*), *смлѐскам* (и *смлѐскувам*) диал. ‘сдъвквам нещо’, срв. и диал. *млѐскат* 3 л. ед. ч. ‘полека яде’ (Болетин, Реканско).

За глагола *мѐля* е засвидетелствано и значението (грубо) ‘говоря много и празни приказки’, което би могло да възникне по представения по-горе семантичен модел ‘извършвам някакво действие с шум’ → ‘говоря (много) празни приказки / глупости’. Някои устойчиви изрази обаче насочват вниманието и към друг семантичен мотив, който би могъл да е свързан пряко със значения като

[13] За такъв развой срв. напр. *мѐля* ‘стривам зърнени храни или други зърна на прах или на по-дребни частици’ → *мѐля* ‘храня се’; ие. **mel-* ‘смачкам, смилам, особено зърно’ → *млѐскам* ‘дъвча, превъртам нещо из устата си (обикн. за човек без зъби); жвакам, гвача, ям’ (РБЕ); ие. **gher* – ‘трия, търкам’ → ие. **g(h)reu-* ‘разтрошавам, наситнявам, стривам’ → *гризѐ* ‘като стържа със зъби нещо твърдо, отделям от него дребни частици, за да ги изям, гложда’ (РБЕ) → *гризѐ* ‘ям нещо твърдо, като отхапвам по малко’ (РБЕ), *грѝзкам* жарг. ‘ям’ (РБЕ); англ. *grind* ‘меля (се), смилам (се), стривам, счуквам; дъвча, сдъвквам’ → англ. *grind* жарг. ‘ям’.

[14] За което срв. мнението на А. Брюкнер, който отрича звукоподражателния произход на *mlask* и смята, че думата е образувана с разширение *-sk-* от корени **mla-, *mlĕ-*, които разглежда като източник на пол. *mleć* (и съответно на бълг. *мѐля*) (по-подробно вж. Brückner 1927: 339).

‘дъвча непрекъснато’, ‘дъвча, превъртам нещо из устата си’, т. е. с продължителното, но неефективно (безсмислено, напразно) действие ‘дъвча’: *Воденицата мели, нищо не смила* разг. неодобр. употребява се за човек, който много приказва, а не казва нищо съществено или не върши нищо (RBE), *Мели ми воденицата* разг. неодобр. ‘прекалено много, непрекъснато говоря, дрънкам, много съм бъбрив’ (RBE), *Меля с езика си* разг. неодобр. ‘прекалено много, непрекъснато говоря; много съм бъбрив (RBE), *Мелят ми (мели ми) устата* разг., *Мели ми ченето* разг. неодобр. ‘прекалено много, непрекъснато говоря, дрънкам, много съм бъбрив; приказвам, говоря’ (RBE) и др.

Към тази подгрупа може да бъде отнесен и разговорният глагол ***ломòтя*** ‘говоря, изричам, изговарям неясно, неразбрано’ (RBE). Значенията му ‘говоря несвързано; (за дете) уча се да говоря’, посочени в БЕР (BER 3: 466), могат да бъдат базирани на друго вторично значение, засвидетелствано чрез диалектната форма *лàмам* ‘дъвча без зъби, предъвквам’ (Самоковско). И двата глагола са свързани етимологично с глагола *ломя̀* ‘с удар правя нещо твърдо да стане на късове, на парчета; чупя, троша, разбивам’ (праслав. **lomotati* е образувано на праславянска почва с експресивния суфикс **-otja* от праслав. **lomiti* > *ломя̀*).

В рамките на етимологичното гнездо друг семантичен признак, пряко свързан с това първично значение, е източник на някои по-различни значения за говорене. Става въпрос за *ломòтя* ‘бърборя, бръщолевя’, ‘говоря глупости’ (Дебърско), ‘говоря лъжи и глупости’ (Съчанли, Гюмюрджинско), ‘говоря напразно’ (Бобошево, Дупнишко). Те могат да бъдат мотивирани от признака ‘шум’ по модела ‘удрям силно с шум’ → ‘издавам силен (продължителен) шум (докато извършвам някакво действие)’ → ‘говоря празни глупости / врели-некипели’. Посочените посоки на семантичния развой свидетелстват за съществуващата близост между вторично получените значения ‘говоря празни приказки’ и ‘говоря неясно’, която би могла да се дължи на общия (имплицитен) признак за ниската комуникативна и информативна стойност на действието ‘говоря’, изразено чрез тези глаголи.

Устойчивата връзка между значенията ‘дъвча’ и ‘говоря неясно’ се потвърждава и от диалектния глагол ***мъмулѝжа***, засвидетелстван в Казанлък със значенията ‘говоря бавно, през зъби, монотонно’ и ‘ям бавно, като дъвча много’. В други говори е разпространен само със значението ‘ям бавно, мързеливо; ям бавно и по малко’ (Бракница, Поповско; Еленско; Мерданя, Великотърновско; Сухиндол; Троянско; Тихомирово, Старозагорско) (BER 4: 395); без редукция на първата неударена сричка е засвидетелствана и формата *мамулѝжа* ‘ям лениво и бавно’ (Троян; Бракница, Поповско)

(BER 3: 634). Глаголът *мамулѝжа* (*мъмулѝжа)* е заемка от гр. *μαμουλίζω* (в БЕР тълкувано като ‘предъвквам през (?) зъби’), образувано с наст. *-ιζω* от итал. *mammolo* ‘бебе’ (BER 3: 634, BER 4: 395)[15]. Под *мъмулѝжа* в БЕР се обяснява редукцията на българска почва *а* > *ъ* и се дава вероятно по-точното тълкуване ‘предъвквам без зъби’ (BER 4: 395), предвид значението на етимона (бебетата се опитват да дъвчат бавно, без зъби). Значенията ‘предъвквам без (през) зъби’ и ‘говоря бавно, през (без) зъби, монотонно’ на глагола *мъмулѝжа* образуват семантичен паралел с разгледаните в този раздел глаголи *дъ̀вча, мелѐвам* и *ломо̀тя*, което е основание и в този случай да разглеждаме значението за говорене като семантичен дериват от значението за дъвчене. В случая с *мъмулѝжа* обаче значението съдържа и допълнителни семантични признаци (‘бавно’, ‘без зъби’), чрез които бавното, продължително предъвкване на храна (от бебе) е уподобено на бавно и монотонно говорене[16].

В таен майсторски говор е засвидетелстван глаголът ***мѝлям*** със значение ‘казвам’. Това значение може да бъде свързано със значението на *мѝлям* ‘дъвча, ям (плодове)’, засвидетелствано в Смолско, Пирдопско. Предположеният в БЕР семантичен развой е ‘движа си устата’ → ‘говоря, приказвам’ (BER 4: 319). Трябва да бъде обърнато внимание на факта, че значението за говорене в случая е неутрално, изчистено от очакваните допълнителни семантични признаци като ‘бавно’, ‘неясно’ и под., което вероятно е свързано със спецификата на тайните говори.

---

[15] И с преглас *з* > *ж* на българска почва, както в *каканѝжа* (BER 3: 634; Dzidzilis 1990: 219).

[16] В повечето български говори са засвидетелствани и глаголи, които биха могли да се свържат етимологично с *мъмулѝжа* въз основа на фонетичната и семантичната си близост с този глагол. Техните значения основно са свързани с бавно и трудно, продължително хранене. В БЕР глаголът *мъмулѝжа* се сравнява с *мумолѝжа* ‘хапвам си нещо отвреме навреме’ (Скалско, Дряновско), *мумулижа* ‘ям без да дъвча’ (Дряновско), ‘дъвча с челюсти по липса на зъби’ (Кръвеник, Севлиевско), *момолижа* диал. ‘(за беззъб човек) дъвча с венците си’ (BER 4: 322). Въз основа на тези значения *мумолѝжа, мумулижа* и *момолижа* могат да бъдат разглеждани като диалектни варианти на най-близкото до изходната гръцка форма *мамулѝжа* ‘ям лениво и бавно’, с асимилация а – у > у (о) – у (о). В БЕР обаче те се обясняват като звукоподражателни, като за произхода им се предполага връзка със срхр. *мумљати* ‘бръмча, бърборя’, рус. *мумлить* ‘дъвча бавно, вяло; говоря неясно’ и др., а за образуването се допуска „влияние на лижа“ (BER 4: 322).

5. ГЛАГОЛИ СЪС ЗНАЧЕНИЕ ‘ОБИЖДАМ’

Представата за лошата дума, която ранява, е мотивиращ признак за семантичния развой при глаголи с вторично значение ‘обиждам, засягам с думи’. От съвременна гледна точка новополучените значения са преносни – те са резултат от метафоричен пренос, при който физическото нараняване се сравнява с душевна травма. При някои отименни глаголи семантичната промяна се наблюдава при съществителните имена, от които те са производни, срв. напр. ***ранѝвам*** ‘засягам дълбоко, огорчавам, обиждам някого’ (RBE) и ***наранѝвам*** ‘засягам дълбоко, огорчавам, обиждам някого, уязвявам’ (RBE), произв. от преносното значение на *рàна* прен. ‘негативно преживяване (душевна болка, мъка, страдание, горчивина и под.) у някого като резултат, последица от нечия постъпка, действие, отношение или от някакво нещастие, събитие и под., което дълго не може да се забрави, преодолее’ (RBE). По същия начин възниква значението на глагола ***уязвя̀вам*** ‘дълбоко засягам с думи или дела, оскърбявам’ (RSBKE), произв. от *я̀зва* прен. ‘отрицателно, гибелно явление в обществения живот; злина, порочност, разложение’ < *я̀зва* ‘рана от кожна болест’ (RSBKE).

Връзка между нараняването в пряк и преносен смисъл съществува и в други езици, срв. напр. англ. *wound* ‘рана; контузия; наранено / ожулено място на растение, дърво и пр.’ и прен. ‘рана, болка, обида’. Вторичното значение ‘обиждам’ регулярно възниква в резултат от семантичния развой **‘наранявам физически’ → ‘наранявам, засягам душевно’**, а по-конкретно (въз основа на изследвания лексикален материал) като изходно може да бъде посочено обобщеното значение **‘нарушавам целостта на повърхността на нещо’**. Друг вид наранявания често са основа за друг вид вторични значения, срв. напр. напр. *дерà* ‘с рязко, силно дърпане правя на части (платно, хартия и под.), късам, разкъсвам’ (БЕР) → *дерà* ‘строго мъмря, хокам някого, карам се на някого’ (RBE). Както ще бъде показано и по-долу (т. 6. 3.), значението ‘бода’ (т. е. ‘наранявам с остър предмет’) обикновено е изходно за преносното значение ‘клеветя’.

Семантичният признак ‘нарушавам целостта на повърхността на нещо’ е налице в изходните значения на различни глаголи, които имат вторично преносно значение ‘обиждам’. Срв. напр. ***хàпя*** ‘наранявам, като стискам със зъби’ (RSBKE), който има и преносно значение ‘засягам с думи, уязвявам’ (RSBKE). Преходът се наблюдава и при префигираните глаголи *захàпвам* ‘хващам, стисвам със зъби някого с цел да го ухапя, да го нараня с хапане’ (RBE) → ***захàпвам*** прен. разг. ‘засягам с думи; обиждам, уязвявам’ (RBE); *ухàпвам* ‘наранявам с хапане’ (RSBKE) → ***ухàпвам*** прен. ‘силно обиждам, засягам с думи’ (RSBKE). Аналогичен развой се наблюдава и при глагола *клъ̀цвам* ‘рязвам малко, правя рязка с остър предмет, порязвам’ → ***клъ̀цвам*** прен. ‘обиждам, оскърбявам някого с остри, хапливи думи’ (RBE).

Резултат от подобен семантичен развой е и значението ‘наговоря обидни думи без причина’ на диалектния глагол ***нарàпам*** (Брезнишко, Трънско). В БЕР то се обяснява като преносно от първично *нарàпам* ‘наръфам’ (Белославинско), *нарàпвам, нарàпа* ‘хапвам, отхапвам малко плод’ (Смолско, Пирдопско; Ботевградско) и под. (BER 4: 508), призводни от *пàпам* диал. ‘отхапвам от нещо твърдо (ябълка, круша и др.), при което се издава, чува специфичен звук, шум (рап)’. Както и при останалите глаголи в групата, значението ‘обиждам’ (= ‘наговоря обидни думи’) възниква въз основа на признака ‘накърнявам целостта на повърхността на нещо’ (= ‘отхапвам’).

Същата мотивация стои в основата и на преносните значения на ***клвà*** ‘засягам, огорчавам или обиждам някого с остри, обидни думи и изрази’ и ***клъ̀ввам*** ‘обиждам, оскърбявам някого с остри, хапливи думи, засягам, клъцвам’ (RBE). Като изходно може да се приеме значението на глагола *клвà* ‘откъсвам с клюн частици от нещо’. Признакът ‘наранявам’ личи и в преносното значение на *клвà* ‘(за неприятна мисъл, чувство и под.) пронизвам остро, като причинявам болка’ (RBE).

Глаголът ***оскърбя̀вам*** ‘причинявам, нанасям оскърбление, обида на някого с постъпките или с думите си, обиждам, огорчавам’ (RBE) е производен от *скърбя̀* ‘изпитвам, преживявам скръб, печал’, деноминатив от *скръб* ‘тежка душевна болка, тъга, мъка, печал’. Праславянските праформи (**skъrběti*, **skъrbiti* и съответно **skъrbь*) (BER 6: 805, 819) се извеждат от балтослав. **skurb-* < ие. **(s)kerb(h)-, *(s)kreb(h)-* с разширение *-b(h)-* от **(s)ker-* ‘режа’ (BER 6: 819). Следователно значенията на *скръб* и *скърбя̀* трябва да се разглеждат като получени в резултат от метафоричен пренос, при който душевното страдание се сравнява с физическо нараняване. За съвременните носители на езика обаче тези значения не са преносни, тъй като семантичният признак ‘наранявам (с рязане)’, който стои в основата на прехода, напълно отсъства в семантиката *скръб, скърбя̀* и на каузативния глагол *оскърбя̀вам*.

Значението на глагола ***накърня̀вам*** ‘(в съчет. със същ. за чувство като *гордост, чест, самочувствие* и под.) с постъпки или с думи не зачитам, не се отнасям с необходимото внимание и уважение към чувството, назовано от същ. име и причинявам огорчение и обида у някого, засягам’ (RBE) е преносно и вторично спрямо основното му значение ‘нарушавам целостта или пълноценността на нещо, като го променям или разрушавам’, диал. ‘накастрям; обрязвам; нащърбявам; осакатявам’ (BER 3: 215). Преходът се наблюдава и при формите *накърня̀вам се* ‘загубвам целостта или пълноценността си’ (RBE) → ***накърня̀вам се*** ‘(обикн. за чувство) засягам се, понасям унижение, обида’ (RBE). Посочените глаголи са префигирани форми от *кърня̀* ‘сека клони с листа за храна на добитък, кърша, кастря’ (RBE), който има по-общо преносно значение ‘накърнявам, засягам’ (RBE).

Глаголът ***обѝждам*** също може да бъде отнесен към тази подгрупа глаголи, в която вторичните значения възникват в резултат от семантичния преход **‘наранявам физически’ → ‘наранявам, засягам душевно’**, въпреки че за този глагол първата степен на развоя не е засвидетелствана в съвременния български език. Той има значения, които могат да бъдат отнесени към втората степен на развоя ‘наранявам душевно’: 1. ‘причинявам, нанасям обида, оскърбление на някого с постъпките или с думите си; огорчавам, оскърбявам, засягам’; 2. ‘(за думи, постъпки, отношение) засягам честолюбието на някого, причинявам, нанасям обида, оскърбление на някого’; 3. ‘(обикн. в съчет. с отвл. същ.) с постъпките си или с думите си не зачитам, не уважавам, не се отнасям по подходящ начин към чувството, идеята и под., назовани със съществителното’; 4. (с предл. *на* и следв. същ.) отправям оскърбителни, обидни думи към някого, отнасящи се до нещо, свързано с него, назовано от съществителното’ (RBE). Всички посочени значения се отнасят към втората степен на развоя (‘наранявам душевно’), но историята на думата подсказва, че в миналото тя е назовавала действия, свързани с реални, физически наранявания, което в известна степен личи и от тълкуването на стб. **ѡбнд҃ѣтн, ѡбнжда҃ж, ѡбнднши** ‘нанасям вреда, правя пакост на някого или нещо’ (Зогр., Мар., Асем., Остром., Син. тр., Клоц. и др., цит. по BER). Глаголът е продължител на праслав. **ab-viděti*, префигирано производно от праслав. **viděti* (> **вндѣтн, внжда҃ж** > *вѝдя, вѝждам* ‘възприемам нещо със зрението си’), оформен с обичайно позиционно изпадане на началната съгласна *v-* от съгласковата група (*-bv-* > *-b-*) (BER 4: 741 – 742). Предполагаемата първа степен ‘наранявам физически’ (‘нанасям вреда’) е свързана с древни народни представи за съществуването на т. нар. „лоши очи“ – „вредоносно магическо въздействие върху човека и неговото стопанство, предизвикващо болести, охладняване на семейните отношения, лоша реколта, неуспех, разпадане на дома, а в най-тежки случаи – смърт на хората и на животните“ (Levkievskaya 2002). В определени случаи такова въздействие може да бъде резултат и „от лоши мисли или прекомерни и неискрени похвали“ (вж. ESSJa 31: 50). Тази ирационална представа е отразена и в устойчивия израз *Имам лоши очи* разг. ‘според представите на суеверните − с погледа си предизвиквам нещастие, зло, болести и под.’ (RBE). Представата за „лош поглед“, който може да засяга физически и душевно, стои в основата и на глагола *завѝждам* ‘изпитвам завист’ (и съответно на *зàвист* ‘много силно чувство на недоволство, яд, злоба към нечии успехи, благополучие или положителни качества’), също образуван с корена във *вѝждам* (BER 1: 575). Близки в семантично отношение са и сродните латински глаголи *invidēre* ‘завиждам, желая злото’, *invidia* ‘завист, недоброжелателство’ (BER 4: 742). Като косвено свидетелство за загубеното в съвременната семантика на глагола значение ‘наранявам, засягам физически’ може да бъде привлечено рум. диал. *obéjdie, obéjdii* ‘опасност, премеждие, пакост’, заето от български (BER 4: 742).

6. ГЛАГОЛИ СЪС ЗНАЧЕНИЕ ‘КЛЕВЕТЯ’

Обект на изследване в тази подгрупа са глаголи, при които значението ‘клеветя’ възниква в резултат от семантичен развой. Имат се предвид такива вторични значения, които са синоними на двете общобългарски значения на глагола *клеветя̀*:

1. ‘говоря, разпространявам клевети срещу някого’;

2. разг. ‘издавам нечия вина, съобщавам, че някой е извършил нещо лошо, за да му напакостя’ (RBE).

Първото значение е близко до значението на глагола *лъ̀жа* ‘съзнателно казвам нещо, което не е истина’ (RBE) (за което срв. тълкуването на *клеветà* ‘лъжливи, преиначаващи истината думи, с които се набеждава, злепоставя или очерня някой’, RBE). Признакът за цел на действието (‘за да злепоставя, за да напакостя’) е съществен и за двете значения на глагола *клеветя̀* и е пряко свързан с трите групи глаголи, при които значението ‘клеветя’ може да възникне вторично. Това са глаголи с изходно значение ‘вдигам силен шум’, ‘мърся, цапам’ или ‘бода’, които ще бъдат разгледани поотделно.

6. 1. Глаголи с изходно значение ‘вдигам силен шум’

Значението ‘издавам нечия вина, съобщавам, че някой е извършил нещо лошо, за да му напакостя’ регулярно се развива въз основа на семантичния признак ‘вдигам силен шум’. Преходът е свързан с представата, че силният шум привлича и насочва вниманието към нещо, което трябва да бъде разкрито, разгласено. Тази семантична мотивация се забелязва добре и в тълкуването на разговорния израз *Вдигам шум около нещо* ‘разгласявам, съобщавам шумно за нещо’ (RBE).

Семантичният преход **‘вдигам силен шум’ → ‘клеветя’** се наблюдава при глагола ***трдо̀пам*** ‘произвеждам шум с удряне по нещо, хлопам, чукам’ (RBE), за който е засвидетелствано и жаргонното значение ‘клеветя, обаждам, издавам някого или нещо’ (Armyanov 2001: 337 – 338). Аналогичен развой е налице и при оформения с експресивен суфикс глагол *тропо̀ра* ‘трополя’ → ***тропо̀ра*** ‘одумвам някого, клюкарствам за някого’ (Горна и Долна Василица, Ихтиманско).

За глагола ***дръ̀нкам*** е засвидетелствано значението ‘говоря обикн. неверни неща по адрес на някого или за нещо, одумвам някого или нещо, без да съм прав’ (RBE), вторично спрямо основното значение на *дръ̀нкам* ‘(за предмет, обикн. метален или стъклен) издавам звънливи или остри и отсечени звукове при удар, разклащане или при движение, звънтя, дрънча’ (RBE). Въз основа на същия признак (‘силен шум’) паралелно в рамките на етимологичното гнездо

възникват и значенията на *дрѣнкам* разг,. пренебр. ‘приказвам, говоря много, и то празни приказки, дърдоря, бърборя, бръщолевя’ (RBE), *раздрѣнквам се* разг. пренебр. ‘започвам да говоря, да приказвам много, разприказвам се, разбъбрям се, раздърдорвам се’ (RBE).

Подобни посоки на семантичния развой се наблюдават и в етимологичното гнездо на звукоподражателния глагол *клѐпя*, в което признакът **‘вдигам силен шум’** [основен в значенията на *клѐпя* ‘бия, удрям църковно или манастирско клепало, за да издаде звук’, диал. ‘(за щъркел) тракам с клюн, клокам, хлопам’ (RBE) и др.] стои в основата на някои именни значения като *клепа̀ло* ‘бъбрица, дърдорко’ (ЮЗ), ‘човек, който не мисли какво говори’ (Кюстендилско, Бобошево), *клѐпчо* ‘глупав, бъбрив човек’ (Луковит), ‘бърборко’ (Средни Родопи), *клепато̀ль* ‘човек, който много говори’ (Ракитово, Пещерско) и др. Той вероятно е мотивиращ признак и за вторични значения на ***клѐпя*** разг. ‘клеветя някого, наклепвам’ (RBE), ‘клюкарствам, клеветя’ (Родопите, Беломорието) (BER 2: 437), както и за произв. *клепо̀свам* ‘разнасям клюки, клюкарствам’ (Асеновградско), *наклѐпувам* ‘говоря против някого или укорявам някого’ (Самоков), *наклѐпа, наклѐпвам* ‘одумвам задочно, наклеветявам’ (Пирдопско, Хасковско), ‘наклеветявам’ (Смолянско, Ксантийско), *клепа̀ло* ‘клюкар’ (Хасково), *клепа̀ч* ‘клюкар’ (Средни и Източни Родопи), ‘клеветник’ (ЮЗ), *клепа̀чка* прен. ‘клюкарка’ (Средни Родопи), *клѐпчо* ‘клюкар’ (Средни Родопи), *клѐпоть* ‘клюкаруване, клеветене’ (Смолянско), *клепчѝйкê* ‘клюкар’, *клепчѝйка*, *клепчѝйкê* ‘клюкарка’ (Смолянско) и др. Мотивацията за семантичния преход е добре илюстрирана от тълкуването на стб. **клепатн, клеплꙗ, клепешн ‘давам да се разбере, посочвам, показвам’** (Зогр., Мар., Асем., Сав., цит. по BER 2: 437) (с основно значение ‘бия, кова’, вж. BER 2: 437). Подобни вторични значения са засвидетелствани и за някои от славянските съответствия на *клѐпя*: белорус. *клапаць* ‘одумвам, клеветя’, струс. **клепати** ‘обвинявам’, чеш. *klepati, klepu* ‘пущам клюки, клепя, клопам’. В БЕР глаголът се сравнява и с нем. *klappen* ‘пущам клюки’ (BER 2: 437 – 438).

Не може да бъде изключена напълно възможността разговорното значение на *клѐпя* ‘клеветя някого, наклепвам’ да се изведе от значението ‘цапам’, засвидетелствано чрез някои префигирани форми като *изклѐпвам* ‘изцапвам, измърсявам дреха, някакъв предмет и под.’ (RBE), *наклѐпвам* ‘нацапвам’ (RBE), *на̀клепя се, наклѐпвам се* ‘нацапвам се с ястие’ (Лещен, Гоцеделчевско), *оклѐпвам* ‘изцапвам, измърсявам’ (RBE), *о̀клепя се, оклѐпвам се* ‘оцапвам се с храна от несръчно хранене’ (Корово, Пещерско), *о̀клепе се, оклѐпвувàм се* ‘оцапвам се с кал’ (Банско) и др. Регулярността на този преход е илюстрирана чрез още примери за паралелен развой в следващата точка.

6. 2. Глаголи с изходно значение ‘мърся, цапам’

Значението ‘мърся, цапам’ често е изходно за вторичното значение ‘хокам, карам се’ (такъв семантичен преход се наблюдава например при глаголите *мурдàрим, мундзȍсам, мундзȍсвам, бърлѝвим* и *дѐрля се*, за което по-подробно вж. Fuchedzhieva 2025). Освен това обаче то може да бъде основа и за преносното значение ‘разпространявам клевети срещу някого’ (‘за да го злепоставя, за да му напакостя’). Преходът между прякото и преносното значение е както при разговорния израз *Хвърлям кал върху някого или нещо*, който има значение ‘обсипвам някого или нещо с обиди или клевети, безчестя’ (RBE). Както беше споменато по-горе, такъв развой може да се допусне за някои от вторичните значения на глагола *клѐпя* и на негови производни: *наклѐпвам* разг. ‘нацапвам’ → ***наклѐпвам*** неодобр. ‘представям някого в лоша светлина, отправям някакви обвинения за някого, наклеветявам’ (RBE).

Аналогичен развой се наблюдава и при следните глаголи:

кàлям ‘покривам с кал, цапам с кал’ → ***кàлям*** прен. разг. ‘злепоставям съзнателно, хуля някого или нещо, позоря, петня’ (RBE);

петнѝ рядко ‘изцапвам на петна нещо (дреха, покривка, мебел и др.), обикн. с нещо мазно, с боя, и под., измърсявам, лекьосвам, дамгосвам’ (RBE) → ***петнѝ*** ‘с думи или постъпки злепоставям някого или нещо, уронвам престижа им, авторитета им, излагам, опетнявам, компрометирам, позоря, безчестя’ (RBE);

мърсѝ ‘правя нещо да стане мръсно, нечисто; замърсявам, цапам’ (RBE) → ***мърсѝ*** прен. ‘позоря, петня, скверня някого или нещо с някаква постъпка или думи’ (RBE);

чѐрня ‘правя нещо да стане черно, почерням’, *очѐрням* ‘правя нещо или някого черен, като го покривам, изцапвам с чернилка или нечистотия; изчерням’ (RBE) → ***чѐрня*** прен. ‘говоря лошо за някого, безчестя, срамя, коря’ (RBE), ***очѐрням*** прен. ‘опетнявам, посрамям, опозорявам, зачерням’ (РБЕ);

наплѐсквам ‘изцапвам, нацапвам някого или нещо много, в голяма степен; оплесквам, изплесквам’ (RBE) → ***наплѐсквам*** прен. неодобр. ‘наговорвам или написвам за някого лоши думи, оклеветявам, очерням, нацапвам’ (RBE);

цàпам ‘замърсявам с нещо, мацам’ (RBE) → ***цàпам*** прен. диал. ‘говоря хулни, неприлични или необмислени думи’ (RBE), ***нацàпвам*** прен. разг. ‘казвам, наговарям за някого недобри, лоши неща, наклеветявам, очерням, наклепвам’ (RBE).

Преходът ‘мърся, цапам’ → ‘клеветя’ е познат и в други езици, срв. напр. англ. *bespatter* ‘опръсквам, изцапвам, оплесквам (с кал, мръсотия)’ → прен. ‘клеветя’.

6. 3. Глаголи с изходно значение ‘бода’

Преносното значение ‘клеветя’ възниква и при някои глаголи със значение ‘бода’. За разлика от значението ‘наранявам’, което е основа за развоя ‘наранявам’ → ‘обиждам’ (вж. т. 5), значението ‘бода’ включва и допълнителен признак, свързан с инструмента на действието (‘островръх предмет’), срв. значенията на *бодà* ‘допирам, натискам някого или нещо с *островръх предмет*, като обикн. причинявам болка; забучвам с *остър предмет* нещо, за да го взема, вдигна, набождам’ (RBE). Възможно е този признак да е свързан с признака за цел на действието при преносните значения (‘за да злепоставя, за да напакостя’), което би могло да обясни например и значението на *мушѐльник* ‘клюкар’ (Габрово, Ксантийско), произв. от *мȕша* ‘бода, ръгвам’ (BER 4: 362).

Преходът ‘бода’ → ‘клеветя’ се наблюдава при глагола ***напѝшквам, напѝшкам, напѝшкувам***, засвидетелстван в два български говора с преносните значения ‘наклеветявам, орезилявам’ (Смолянско, Девинско, Маданско) и ‘наклеветявам някого, донасям за него’ (Съчанли, Гюмюрджинско) (BER 4: 493). Той е производен от диалектния глагол *пѝшкам*, който в същите говори се употребява със значението ‘бода’ (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Девинско; Съчанли, Гюмюрджинско) (BER 5: 275). Причастието *пѝшнал* също има както основно значение ‘боднал’, така и ‘наклеветил’ (Славейно, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско). Приведените в БЕР под *пѝшкам*[2] префигирани производни *напѝшквам, напѝшкувам* също се тълкуват с двете паралелни значения: ‘обаждам, наклеветявам някого’ и *напѝшквам се* ‘набождам се’ (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско). Глаголът *пѝшкам* е продължител на праслав. **pišьkati* ‘бода’, умалително към **pixati* (> *пѝхам* ‘пъхам’).

Паралелен развой се наблюдава и в етимологичното гнездо на глагола *дȕпя* диал. ‘дупча’ (RBE). Префигурираният производен глагол ***одȕпвам*** ‘клеветя, наклеветявам’ (Шумен) в БЕР се извежда от значението на диалектния глагол *дȕпвам* ‘бода, муша, пробивам’ (Момино, Варненско) (BER 4: 807), който е деноминатив от **дȕпа* > *дȕпка* ‘отвор, обикн. кръгъл, в някакъв предмет, получен от скъсване, счупване или пробиване’ (RBE) (BER 1: 448, 449). Така се очертава семантичният развой *дȕпвам* ‘бода, муша, пробивам’ (Момино, Варненско) → *одȕпвам* ‘клеветя, наклеветявам’ (Шумен). Към втората степен на развоя може да бъде добавено и диалектното значение на *дȕпя* ‘надумвам, насъсквам, подшишквам, подсторвам, сдупвам’, посочено от Н. Геров (Gerov 1: 380), доколкото то е близко до значението на *клеветѝ* ‘говоря, разпространявам клевети срещу някого’, деноминатив от *клеветà* ‘лъжливи, преиначаващи истината думи, с които се набеждава, злепоставя или очерня някой’ (РБЕ).

Този семантичен паралелизъм може да бъде основа за по-категорично свързване на диалектния глагол ***нашѝлям*** ‘наклеветявам’ (Зърнево, Драмско;

Ляски, Гоцеделчевско) с етимологичното гнездо на *шȉло* ‘заострена метална или дървена пръчица с дръжка за пробиване на дупки’ (допуснато в BER 4: 577). Глаголът *нашȉлям* ‘наклеветявам’ е префигирано производно от деноминатива *шȉля* с възможно (незасвидетелствано) значение ‘бода, дупча’, което би могло да възникне както *дȕпя* ‘пробивам’ от **дȕпа* ‘дупка’ (вж. BER 1: 449). По-малко вероятно е вторичното значение да се е развило от общобългарското значение на *шȉля* нар. ‘правя нещо да стане с остър връх, заострям’. Подобна хипотеза не може да бъде подкрепена от паралелен развой например при синонимния глагол *òстря* ‘правя върха, края на нещо остър, тънък’, който има по-различно значение за говорене: (прен., остар.) ‘(в съчет. с език) изразявам се по-рязко, язвително, остро’ (RBE). Друга посока на развоя се наблюдава и при префигирания производен глагол *надòстрям* прен. ‘настройвам враждебно, неприязнено някого към другиго или към нещо’ (RBE).

Семантичният развой ‘бода’ → ‘клеветя’ може да бъде наблюдаван и в други езици, срв. англ. *stab* ‘промушвам, пронизвам, намушвам, ръгвам’ → *stab* ‘нападам злостно, клеветя, наврежда̀м’; срв. и израза to *stab someone`s reputation* ‘очерням някого’.

Глаголът *клеветя̀*

Към коя от трите подгрупи може да бъде отнесен самият глагол ***клеветя̀***, е трудно да бъде посочено с категоричност, тъй като неговият произход към момента не е изяснен напълно. Обикновено се свързва с рус. *клева́ть, клюю̀* ‘кълва’, бълг. *кълва̀* (вж. BER 2: 427 – 428, ESJSt. 1995: 313 – 315) < праслав. **klьvati *kl`ujǫ*. Това предполага родство с етимологичното гнездо на праслав. *\*kl`uka* (> *клю̀ка*) и по-нататък с ие. **kleu-* ‘крив’ (вж. ESSJa 10: 83), но в БЕР такава връзка не се посочва (BER 2: 427). По-неубедителна изглежда връзката между праслав. **kleveta, *klevetati* и праслав. **klepati* (> *клѐпам*), поддържана от БЕР, където като семантичен аргумент се привеждат бълг. *клеп* ‘клевета, клюка’, *клѐпя, клѐпам* ‘клеветя, злословя’ и др. (BER 2: 427 – 428). Тази връзка предполага семантичен развой ‘вдигам силен шум’ → ‘клеветя’ (разгледан в т. 6. 1.), както и звукоподражателен произход на глагола *клеветя̀*, който обаче се отхвърля (вж. напр. ESSJa 10: 14 – 17). Критика търпи и сближаването на рус. *клевета́* с чеш. диал. *kleviti (se)* ‘сплетнича’ и с рус. диал. *клевить* ‘дразня’ (Trubachev 1957: 37 – 38), за което по-подробно вж. ESSJa 10: 16, ESJSt. 1995: 314.

На фона на слабо засвидетелстваните в източно- и южнославянските езици продължители на праслав. **kleveta, *klevetati*, и то предимно в литературни източници, в ЭССЯ праслав. **kleveta* се определя като „дума без история“ (ESSJa 10: 15). Същевременно се обръща внимание на факта, че такова (очевидно) вторично значение „не може да не е резултат от историческо развитие, а подобни

отрицателни езикови данни навеждат на мисълта за неизконност на тази дума в съответните езици“ (ESSJa 10: 15). Въз основа на тези наблюдения праслав. *kleveta се етимологизува като „чехо-моравизъм“ и се свързва с чеш. *kleviti se* ‘свивам се, сгъвам се’, като се смята, че в основата на вторичното значение ‘клевета’ стои идеята за кука (ESSJa 10: 14 − 16), т. е. за нещо криво. Приемайки тази етимология като по-убедителна, можем да допуснем, че значенията на *клеветà* ‘лъжливи, преиначаващи истината думи, с които се набеждава, злепоставя или очерня някой’ и на глагола *клеветя̀* не са резултат от семантичен развой на българска почва, а думи, заети още в старобългарския език направо с вторичните си значения, свидетелство за което са стб. **клевета** (Супр., Син. пс., Син. тр., Слепч. ап., Ман. хр. и др.), **клеветарь** ‘клеветник’ (Супр., Симеонов сб. 1076), **клеветникъ** ‘клеветник; обвинител’ (Син. пс., Клоц., Слепч. и др.), глаголите **клеветати, клевещѫ, клевещеши** и **клеветаѭ, клеветаѥши** ‘клеветя’ (Супр., Син. пс., Сименов сб. 1076), **оклеветати, оклевещѫ** (Зогр., Мар., Асем., Клоц.) и др.

С индоевропейския корен **kleu-*, който стои в основата на чеш. *kleviti se* (< праслав. **kleviti sę,* произв. от корена в **kl`uka* , вж. от ESSJa 10: 18), е образуван и глаголът *клюкà̀рствам* ‘разпространявам клюки, занимавам се с клюки’ (RBE). Той е произв. от *клю̀ка ‘*думи, приказки по адрес на някого, които обикн. го злепоставят, компрометират, сплетня’ (RBE) < праслав. *\*kl`uka, *kl`ukъ* < ие. **kleu-* (ESSJa 10: 55 – 56). За ие. **klēu- (*klĕu-, *klāu-*) Покорни възстановява значението ‘крива клечка, кука’ (Pokorny 1959: 604 – 605).

И така, глаголите *клеветя̀* и *клюкà̀рствам* представят четвърти модел, по който може да възникне значението ‘клеветя’, а именно: **‘нещо криво’ → ‘крия’ → ‘клеветя’** (= ‘изкривявам факти’).

7. СЕМАНТИЧЕН РАЗВОЙ ПРИ ДВА ОБЩОБЪЛГАРСКИ ГЛАГОЛА СЪС ЗНАЧЕНИЕ ЗА ГОВОРЕНЕ

Някои от направените дотук наблюдения, и по-конкретно случаите на семантичен паралелизъм, могат да служат като основа за етимологизуване на думи с неясен, несигурен или спорен произход. Идентифицирането на семантичните признаци, които стоят в основата на някои глаголни значения, могат да бъдат ключ към разкриването на тяхната етимология. Това твърдение може да бъде илюстрирано чрез историята два общобългарски глагола със значение за говорене, на които се спираме по-долу.

7. 1. Значението на глагола *кà̀звам* като резултат от семантичен развой

Представеният по-горе семантичен паралелизъм илюстрира регулярността на семантичния развой, при който значението ‘клеветя, оклеветявам, зле-

поставям' възниква вторично при глаголи със значение 'издавам силен шум', мотивирано от признака 'правя нещо да бъде чуто'. Подобен развой може да бъде установен и при глаголи със значение 'правя нещо да бъде забелязано, да се види', както личи от етимологията на глагола *кàзвам*. Той има множество значения за говорене, повечето от които са неутрални, неоценъчни, срв. напр. 'изразявам гласно мислите си, говоря, изричам', 'произнасям дума, израз, звук и под., изговарям', 'съобщавам устно или писмено някакъв факт, събитие и др.', 'уведомявам, известявам' (РБЕ) и др.

Всички съвременни значения на глагола ***кàзвам*** са резултат от семантичен развой, като основният преход към значението 'говоря' е осъществен още в праславянската епоха. Изходно за този развой е значението на индоевропейския корен **k^{w}ōg`-*, вариант на ие. **k$^{w}$ōk`- '*блестя, показвам (се); виждам' (БЕР 2: 138-140)[17]. У Покорни праслав. **kāzāti* се свързва с ие. корен *k^{w}ek̂-, k^{w}ōk̂-, k^{w}ek̂-s-* 'появявам се, виждам, показвам' (erscheinen; sehen; zeigen) (Pokorny 1959: 638 – 639). В повечето индоевропейски езици от този корен не се развиват значения за говорене, срв. стинд. *kā́śate* 'появява се, блести, свети', *cáṣṭē* 'появява се, вижда, забелязва', авест. *ākasaT̃* 'забелязва', *čašman-* 'око', гр. *τέκμαρ, τέκμωρ* 'знак, знамение; цел, край'. За значението на праслав. **kāzāti, *kāžą* (> *кàзвам*) Славски предлага семантичен развой 'правя възможно да се види' → 'показвам', от което 'казвам, говоря, заповядвам, огласявам' (Sławski 2: 110). Подобна връзка между значенията се наблюдава и при лат. *dīcō* със значения 'показвам, посочвам' и вторично 'казвам, говоря' (сродно с гр. *δείκνυμι* 'показвам', BER 2: 140), което Б. Михайлова сравнява с оск. *deíkum* 'показвам, посочвам', лат. *indicō* също, стангл. *tǣċan* 'показвам, посочвам; уча', англ. *teach* 'уча' от ие. **deyḱ-* 'посочвам, показвам' (Mihaylova 2020: 290). Срв. и приведения от Б. Михайлова паралел при ие. **b^{h}eh-*, за който се възстановяват и двете значения: от една страна 'блестя, светя' (стинд. *bhā* 'блясък,светлина', *bhā́ti* 'свети, блести', гр. *φαίνω* 'показвам, правя видим; изговарям, съобщавам, известявам', в пасив 'светя, блестя'), а от друга – 'казвам, говоря' (стинд. *bhánati* 'говори', арм. *bay* 'той казва', гр. *φᾱμί* (дор.), *φημί* 'казвам, говоря', лат. *for, fārī* също, стнорд. *benda* 'махвам, правя жест, давам знак' (Mihaylova 2020: 290).

Следи от изходното значение на *кàзвам* се пазят в среднобългарски и старобългарски паметници, срв. **казовати** 'показвам' (Влахо-бълг. грам.), **съказати** 'съ-

[17] В ЭССЯ праслав. **kazati (sę)* се обяснява като дуратив на *-ati*, образува с удължаване на кореновата гласна от корен **koz-*, който няма преки продължители в славянските езици, с изходна семантика 'показвам, давам знак', от която вторично се развива значението 'говоря'; допуска се и изходна форма . **keg`-*, вариант на ие. *\*kek`-* (ESSJa 9:168 – 170).

общя, покажа', **оукаꙁатн** 'покажа, насоча' (Асем., Супр.), както и в някои съвременни префигирани производни като *укàзвам* 'посочвам, показвам', *покàзвам* 'правя да се види нещо, някой, обикн. от много хора или с определена цел, представям, предоставям за разглеждане; нагледно обяснявам, обучавам, разяснявам', (със следв. доп. изр. със съюз *че*) 'давам да се разбере, узнае нещо, разкривам го, правя го да стане явно, очевидно; с поведението, с думите си и др. правя някой да разбере, да узнае или да си помисли нещо, обикн. за мене' и др. (RBE).

Връзка между значенията 'показвам, правя да се забележи' и 'казвам' съществува и при глагола *явя̀вам се* 'излизам да ме видят, показвам се, появявам се' → ***явя̀вам*** (остар.) съобщавам', както и при префигираните производни *заявя̀вам се* 'правя да ме забележат; проявявам се, изявявам се' → *заявя̀вам* 'съобщавам, казвам нещо пред някого, обикновено категорично или тържествено' (RBE).

Семантичният мотив, който стои в основата на прехода между значенията 'посочвам, показвам, правя да се види' → 'казвам', личи ясно при глагола *разкрѝвам* 'правя, давам възможност да се види нещо закрито, откривам' → *разкрѝвам* 'правя известно, съобщавам нещо скрито, тайно', прен. 'казвам, доверявам някому нещо тайно, съкровено, лично, изповядвам, откривам' (RBE); *разкрѝвам се* 'показвам се пред някого, ставам видим за някого, откривам се' → *разкрѝвам се* 'показвам, доверявам истинските си мисли и чувства, които дотогава съм прикривал, откривам се' (RBE).

Паралелен семантичен развой се наблюдава и в етимологичното гнездо на глагола ***сòча*** 'с движение, с жест, с пръст или по друг начин обръщам внимание на някого върху нещо'[18]. Той е продължител от ие. **sok$^{(w)}$-*, **sek$^{(w)}$-* (**sok$^{(u̯)}$-*, **sek$^{(u̯)}$-*, **soqu̯-*, **sequ̯-*) с възстановено в БЕР значение 'казвам, показвам'. В други индоевропейски езици от този корен са се развили глаголи със значения за говорене: лит. *sakýti, sakaũ* 'говоря', *saka* 'приказка', латв. *sacít*, *saku* също, ст-сакс. *seggian*, ствиснем. *sagên* 'говоря', нем. *sagen* 'казвам', англ. *say* също, гр. *ἐννέπω* 'говоря, разказвам'[19]. Интересно е и значението на гот. *saíhan* 'виждам', най-близко до значението на бълг. *сòча*, доколкото е свързано със зрително, а не слухово възприемане на информация.

---

[18] Значение 'соча, посочвам, отбелязвам или твърдя нещо като факт или поука' има и глаголът *кàзвам* (RBE).

[19] За ие. корен **sek^{w}-*, източник и на англ. *say* 'казвам' (< стангл. *secgan* 'произнасям, информирам, говоря, разказвам' < стнем. **sagjanan* < ие. **sokwyo-*), който се свързва и със стб. **сѣчнтн** 'соча, показвам', се възстановява и значение 'казвам, изричам, изразявам с думи' (Harper: *say*).

В семантично отношение срв. също и *осветя̀вам* ‘правя да има някъде светлина, да бъде светло’ (RBE) → *осветя̀вам* ‘съобщавам данни, сведения на някого за нещо; информирам, осведомявам’ (RBE), *осветля̀вам* рядко ‘съобщавам данни, факти, сведения на някого, нещо; информирам, осведомявам’ (RBE); *осветля̀вам се* ‘ставам светъл’ → ***осветля̀вам се*** прен. ‘ставам ясен, разбираем, изяснявам се’, ‘осведомявам се, информирам се’ (RBE). Като основа за прехода в този случай трябва да се приеме значението на прилагателното име *свѐтъл* ‘върху който пада светлина или към който е насочена светлина, осветен’ (RBE), т. е. ‘видим’; срв. и значението на фразеологизма *Вадя (изваждам) на светло* разг. ‘правя нещо скрито да се узнае от всички, да стане достояние на всички, разкривам; публикувам или представям, показвам пред публика нещо непознато, неизвестно’ (RBE)[20].

7. 2. Значенията на глаголите *обà̀ждам (се)* и *вà̀дя* ‘клеветя, злословя’ като резултат от семантичен развой

В съвременния български език глаголът *обà̀ждам се, обà̀дя се* е засвидетелстван със значенията ‘съобщавам, казвам’ (BER 4: 737), ‘писмено, като казвам с глас или по друг начин съобщавам на някого нещо, уведомявам, известявам’ (RBE). Освен това той има и общобългарско значение ‘казвам, съобщавам на някого, че някой друг е извършил нещо лошо или нередно, обикн. с оглед

[20] Сходна семантиката има например и английският глагол *declare* ‘обявявам, провъзгласявам, заявявам’. Той е продължител на глагола *declaren*, засвидетелстван в средата на XIV в. със значение ‘обяснявам, тълкувам, правя ясно’, а в края на XIV в. – със значение ‘правя известно чрез думи, заявявам изрично, прокламирам, обявявам’, от стфр. *declarer* ‘обяснявам, изяснявам, хвърлям светлина върху’ или направо от лат. *declarare* ‘правя ясно, разкривам, обявявам’, образувано от *de-* (вероятно със значение на интензифициращ префикс) + *clarare* ‘избистрям, пречиствам’ от *clarus* ‘(за звук) чист, силен’, прен. ‘явен, ясен, очевиден’ и ‘ярък, отчетлив’, както и ‘прославен, известен, славен’ (източник на итал. *chiaro*, испански *claro*) от ие. **kle-ro-* < **kele-* ‘викам’. Семантичният развой към вторичното в случая значение за светлина и цвят се смята за праисторически и се обяснява чрез сравняване на разпространението на звука и на светлината, за което като семантичен паралел се привеждат значенията на англ. *loud* ‘силен, висок; гръмък, гръмогласен; шумен, креслив’ и ‘(за цвят) крещящ, ярък’, нем. *hell* ‘чист, ярък, блестящ’ и ‘отчетлив, звънлив, висок’ (вж. Harper: *declare, clear*). Семантичните връзки от този тип обикновено се определят като синестезия („синестетична метафора“) – явление, при което с една и съща дума се назовават усещания, възприемани чрез различни сетивни органи и което С. Улман определя като вид езикова (семантична) универсалия (Ullman 1970: 279).

да бъде наказан, издавам, наклеветявам', близко до значението на стб. **ѡкаднтн, ѡкаждж, ѡкаднши** 'клеветя' (Зогр., Мар., Супр., Ман. хр.), както и на производните **ѡкаднтєль** 'обвинител' (Супр.), **ѡкаждениѥ** 'обвинение, клевета' (Супр.).

Глаголът *обàждам (се), обàдя (се)* представлява префигирано производно от глагола *вàдя* остар. 'клеветя, злословя' (BER 1: 112, *вàдя*[3]), образуван с представка *об-* и изпадане на началната коренова съгласна (*вàдя* > **об-вàдя* > *обàдя*) (BER 4: 737). Производни от *вàдя* са и глаголите *свàдам* 'скарвам', *свàдя* 'скарам, смразя', *свадя̀ се* диал. 'скарвам се, започна разправия с някого', *свàждам* остар. и диал. 'предизвиквам свада между две или повече лица или страни, скарвам', *свàда* 'караница, разправия' и др.

Значенията 'клеветя, злословя' или 'карам се' обаче не са първични за етимологичното гнездо на глагола *вàдя*. Той е продължител на праслав. **vaditi, *vadjǫ* (BER 1: 112), което Ю. Покорни свързва с индоевропейския корен **au̯-, *au̯ed-* 'говоря' (Pokorny 1959: 76 – 77). Това първично значение се пази при някои сродни думи като гр. *αὐδή* 'звук, глас, говор', гр. *αὐδάω* 'викам, говоря', стинд. *vádati* 'говори, казва, съобщава, издава'[21], *vādáyati* 'прозвучава, говори' (BER 1: 112). Доколкото в посочените тълкувания са налице признаци като 'звук', 'викам', 'прозвучава', 'издава', може да се допусне, че изходното значение на индоевропейския корен би могло да бъде 'говоря високо, със силен глас'. Не трябва да се изключва и възможността значението 'говоря' да е развито вторично по семантичния модел 'ономатопея' ('викам') → 'говоря с висок глас', установен по-горе въз основа на глаголи като *òкам, вùкам, ỳкам, клùкам* и др. По-неопределеният звук, който не е непременно свързан със значението 'говоря', е основен семантичен признак при сродните стинд. *vādayati* 'звучи, свири (за музикален инструмент)', *vāditram* 'музикален инструмент, музика', *vallakī* 'вид лютня', гр. *ἀ(ϝ)ηδών* 'славей', *αὐδή* 'звук, глас, реч', *αὐδάω* 'крещя, говоря', *ἀ(ϝ)είδω* 'пея', *ἀ(ϝ)οιδή* 'пеене', *ἀοιδός* 'певец', *ἀοίδιμος* 'изпят'. Срв. и значението на *обàждам се* прен. '(за животно, птица, музикален инструмент и под.) издавам звук, глас' (RBE).

Във всеки случай значението на *вàдя* 'клеветя, злословя' трябва да се разглежда като вторично, вероятно получено в резултат от семантичния развой 'правя да се чуе'→ 'клеветя, клюкарствам', чиято първа степен би могла да бъде както 'говоря силно', така и 'издавам силен звук'. Регулярността на този развой беше установена по-горе чрез глаголи като *трòпам, тропòра, дрънкам* и др., при които значението 'клеветя' (= 'говоря, разпространявам клевети срещу някого', разг. 'издавам нечия вина; съобщавам, че някой е извършил нещо лошо, за да му напакостя', RBE) е мотивирано от семантичния признак 'вдигам силен

[21] У Покорни 'оставя гласа да звучи' (Pokorny 1959: 76 – 77).

шум', 'привличам вниманието със силен шум или по друг начин'. Както видяхме след това, признакът 'привличам вниманието към нещо' е основен и при прехода 'правя нещо да се види, показвам' → 'казвам'. Подобен семантичен мотив стои в основата на прехода *шумя̀* 'издавам шум' → *шумя̀* прен. неодобр. 'говоря, приказвам много, разтръбявам' (RBE), както и в значението на фразеологизма *Вдигам шум около нещо* разг. 'разгласявам, съобщавам шумно за нещо' (RBE).

Любопитно е, че неутрално значение 'говоря, казвам' не се среща при първичния глагол *вàдя*, нито при производните му. Като основен се очертава признакът 'правя така, че да се чуе, да се узнае нещо', срв. напр. *навàдя, навàдвам, навàждам* диал. 'наклеветявам', *навадѝ* 'кажи, изброй, обади' (Седмоградски българи, 19 в.), стб. **вадитн**, **навадитн** 'клеветя' (Зогр., Мар., Супр., Ман. хр.), *свàдам, свàждам* 'скарвам', *насвàдам* 'обадя, наклеветя' (Велинград), *насвàдвам* 'интригувам (вероятно интригантствам?), клюкарствам' (Геров), *насвадя̀* 'скарам' (Геров), *насвàдам* 'обаждам, наклеветявам' (Велинградско; Жълтуша, Ардинско) (BER 6: 532), *насвàдя* 'наклеветя' (Банско, Велинград), *насвàжам* 'обаждам престъпление' (Банско), *насвàждам* 'наклеветявам, обаждам' (Разложко, Гоцеделчевско) (BER 4: 520) и *насфàждам* 'наклеветявам някого' (Бачево, Разложко) (BER 4: 545); *обàждам* 'писмено, като казвам с глас или по друг начин съобщавам на някого нещо; уведомявам, известявам' (RBE).

Липсата на неекспресивни, неоценъчни значения на глаголите в гнездото може да се обясни с факта, че още при самото си образуване глаголът *вàдя* е оформен като експресивен глагол чрез степента на кореновата гласна. Известно е, че, „при глаголите интензивността се е изразявала във възможността от дадена основа да бъдат образувани глаголи с каузативно и итеративно значение", а „понякога интензивните глаголи с удължена коренна гласна са имали по-друг смисъл в сравнение с изходните (неинтензивните) глаголи" (Dobrev 1982: 53). В конкретния случай като интензив от ие. **u̯ōd-* (редом със стинд. *vādah* 'изказване, спор') И. Добрев извежда стб. **важдѫ**, **вадиши** (> *вàдя*) 'говоря срещу някого, обвинявам', установявайки, че „прастарият корен е бил *H₂eu̯-d-*, както личи от гр. *αὐδή* 'звук, глас', *αὐδάω* 'крещя, говоря'". От друга страна, като неинтензивно той посочва значението на староинд. *vádati* 'говори', което би могло да бъде продължител на степента **u̯ed-* (Dobrev, пак там). Признакът интензивност, добавян чрез удължаването на коренната гласна при праславянските глаголи, в семантично отношение е изразявал **повторителност, многократност или продължителност** на действието (Dobrev 1982: 49). При глагола *вàдя* може да се допусне, че първичната семантика на корена е била свързана с понятието за силен, но също така и продължителен шум, привличащ вниманието към нещо. Предполагаемият семантичен признак 'правя да се разбере (да се чуе, да се види, да се узнае)' присъства и в някои от значенията на възвратния глагол

обàждам се, обàдя се ‘съобщавам някому, че отивам някъде или че предприемам нещо, предупреждавам; съобщавам за себе си, изпращам отнякъде вест, обикн. с писмо’, разг. ‘отивам при някого, за да се видим и да поговорим’, прен., разг. ‘(за хроническа болка, заболяване или друго някакво физическо усещане) проявявам се с признаците си отново, давам признак, знак за съществуването си’ (РБЕ), както и в значението на *вàди се* ‘чува се, казва се’ (Седмоградски българи, 19 в.). Именно този семантичен признак би могъл да стои в основата и на *ваджѝя* (простонар.) укорно или гальовно название на нещо, ‘пущина’ (РБЕ) и производното му прилагателно име *ваджѝшки* ‘който предизвиква неприязнено чувство, омраза, омразен, ненавистен, проклет, пуст’ (РБЕ). За едно възможно етимологично обяснение на тези думи вж. Fuchedzhieva 2021.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящото изложение са представени няколко модела на семантичен развой при различни по произход български глаголи. Анализира семантиката и етимологията на глаголи със значения ‘говоря’, ‘говоря много, досадно’, ‘говоря празни приказки, бърборя’, ‘говоря неразбрано, неясно’, ‘обиждам’ и ‘клеветя’. Стига се до няколко конкретни заключения, свързани с мотивацията за наблюдаваните семантични преходи и с регулярността на семантико-деривационните процеси, които се наблюдават както в синхронен, така и в диахронен план.

Част от разгледаните примери показват, че глаголи с първично значение за говорене могат да достигнат до нас с друго, вторично значение, в което семантичният признак ‘говоря’ е периферен или напълно отсъства. В някои случаи семантичната промяна е предпоставена от това, че изходното глаголно значение представлява съвкупност от семантични признаци, които характеризират говоренето по някакъв начин (например като публично, тържествено, ритуално и т. н.). В процеса на историческия развой на езика тези признаци могат да се трансформират или да отпаднат, което води до специализация или разширяване на изходното значение, а в някои случаи – и до напълно неочаквани от съвременна гледна точка вторични значения. Такива промени се наблюдават например при някои продължители на ие. *****uer-* ‘говоря тържествено, казвам’ – ***врѐвя*** ‘бъбря, бърборя, говоря’ (RBE), *врѐва* ‘безреден шум от високо говорене, викове, крясъци, глъчка’, стб. **врачь** ‘лекар, целител’, рус. *врать* ‘лъжа’ и др. (Pokorny 1959: 1162 – 1163). Интересна посока на семантичния развой е представена от стб. **врачь** ‘лекар’, **врачьба** ‘лекуване’, бълг. *врач* остар. книж. ‘лекар’, ‘човек, който лекува с врачуване, с баене, с билки’ и ‘мъж, който врачува, гадател, баятел’ и съответно ***врачу̀вам*** ‘лекувам с билки и баяне’ (RBE), които очевидно илюстрират най-древни разбирания за лечителското изкуство и за „примитивния пред-

шественик на лекаря“ (Buck 1949: 308), който лекува със заклинания, със словесни формули. Семантичният преход **‘говоря, казвам (определени думи)’ → ‘лекувам (като произнасям определени думи)’** едва ли може да се наблюдава в синхронен план, но за неговата регулярност в миналото свидетелства и глаголът ***бàя*** ‘шепна тайнствени заклинателни думи и изрази, за да излекувам болен или да се премахне някакво зло’, *бàя си* ‘ходя да ме лекуват с баяне’ (RBE), който е продължител на праслав. **bajati* < ие. **b^heh_2-* ‘говоря, казвам’ (LIV 2001: 69; у Pokorny 195: 105 – 106: ие. **bhā-* ‘говоря’). Историята на общобългарската дума ***лѐкар*** (в народните говори запазено и като *лекàр* ‘народен лечител, който лекува с билки, лекар’) също свидетелства за стара връзка между значенията ‘говоря’ и ‘лекувам’, както се предполага, че в основата му стои глаголното значение ‘подбирам думи’ (‘с които лекувам’).

За вероятен продължител на ие. **uer-* ‘говоря тържествено, казвам’ се приема и глаголът ***рекà*** (образуван от балтославянска основа *u̯rēk-, u̯rek-*), който в БЕР е етимологизуван по друг начин (BER 6: 212 – 215). В подкрепа на тази хипотеза се привеждат някои от значенията на глагола, които пазят (дори в по-голяма степен от значенията на *врѐвя*) първичния семантичен признак ‘тържествено’, срв. напр. *рекà* ‘поръчам, заръчам, наредя на някого да направи нещо, кажа, заповядам’ (RBE), *врѝчам* ‘обещавам, обричам нещо или някого’, *зарѝчам* ‘изричам някаква забрана, заклевам някого да не върши нещо’, *зарек* ‘оброк’ (Прилеп), *изречи са* ‘обеща’ (Батошево, Севлиевско), *изрѝчен* ‘който е точно определен и не търпи възражение или отменяне, категоричен, безусловен’ (RBE), *обрѝчам се* ‘давам обет да направя, да изпълня нещо’ и др.

Краткият преглед на глаголи, които са продължители на първични корени със значение ‘говоря’, налага извода, че хипотезите за произхода на дадена дума могат да бъдат потвърдени или отхвърлени въз основа на детайлен анализ на семантичния облик на съответното етимологично гнездо и, доколкото е възможно, чрез изясняване на мотивацията за семантичните преходи, които се наблюдават в рамките на гнездото. Някои по-конкретни наблюдения в настоящата работа могат да послужат за ревизиране и прецизиране на етимологията на глагола *рекà* в БЕР.

Значението **‘говоря’** възниква регулярно при глаголи със звукоподражателен произход. В рамките на изследването се наблюдава семантичният развой (звукоподражание →) ‘издавам силен звук’ → ‘говоря със силен глас’ → ‘говоря’. Установява се, че преходът между значенията ‘издавам силен звук’ → ‘говоря със силен глас’ е метонимичен, а по същия модел паралелно могат да възникнат и значенията ‘пея’ или ‘свиря’ (‘издавам силен звук’ → ‘пея със силен глас’ → ‘пея’). В основата на вторичните значения стои семантичният признак ‘издавам (някакъв) звук’, характерен за всички звукоподражателни корени. Резултат от такъв семантичен развой са значенията на глаголите ***говòря*** **‘**изричам,

произнасям отделните думи в реч по някакъв начин' (RBE), ***глаголя̀*** 'говоря', ***дòкам, дòкна*** 'говоря високо', 'пея високо, пея соло, водя мелодията', ***вѝкам*** 'казвам, приказвам', ***нарѐвам*** 'думам, нареждам', ***клѝкам*** 'казвам, говоря нещо с висок глас' и др.

Звукоподражателни по произход са и глаголите със значение **'говоря много и безсмислени неща'**, които също са обект на настоящото изследване. Оценъчната им семантика е тясно свързана с тяхната структура – наблюдаваните в тази подгрупа глаголи най-често са оформени с помощта на частична или пълна редупликация на корена и (или) допълнителни словообразователни морфеми с експресивна функция (*-ол-я, -ор-я, -ос(т)-я* и под.). В речниковите им тълкувания обикновено присъстват признаци, които характеризират говоренето като прекомерно, излишно, досадно ('говоря много и досадно') или безсмислено, т. е. без съществена комуникативна стойност ('**говоря празни приказки**'), срв. напр. ***фъ̀фря*** 'говоря много', ***татъ̀ркам*** 'говоря много', ***търтънѝсам*** 'говоря досадно, много', ***дърдòря*** 'говоря много и безсмислени неща', ***пърпòря*** 'говоря отегчително и безсмислено', ***бърбòря*** 'говоря много за незначителни и излишни неща' и др. Повечето глаголи са разгледани като словообразователни двойки от типа на ***фъ̀фря – фърфòря, бъ̀бря – бърбòря, пъ̀пра – пърпòря*** и др. под. Звукоподражателният произход на тези глаголи е предпоставка за многопосочен семантичен развой, в резултат от който членовете на тези двойки често се раздалечават в семантично отношение и в някои случаи значение за говорене има само един от глаголите (както напр. се забелязва при ***къ̀кря*** и ***къркòря***). Многото и различни значения, на фона на разнообразните средства за експресивно словообразуване и на изначалната семантична неопределеност на звукоподражателните корени, не трябва да бъдат пречка за установяване на родство между такива глаголни двойки, въпреки че това често се избягва в БЕР. Вместо това, особено в първите томове, такива глаголи се разглеждат в отделни речникови статии, като в някои случаи дори не се свързват етимологично (напр. *къ̀кря и къркòря*), а в други само се сравняват (напр. *гъ̀гря* и *гъргòря*). Така етимологичната връзка между тях, макар обикновено да е безспорна, изглежда неясна или несигурна, което на свой ред затруднява отнасянето на някои сродни думи към съответното етимологично гнездо.

Разбира се, при някои глаголи е уместно да се допусне елементарно родство (вж. по-подробно Korečný 1957: 363, който говори за „неутрализирани ономатопеи"), т. е. паралелно и независимо възникване на звукоподражателни корени с еднакви или подобни значения, които не са свързани с обща изходна форма. Затова в БЕР глаголът ***мърмòря*** се сравнява с тур. *mır mır* за подражаване на мърморене, мъркане и с унг. *mormol* 'мърморя' (BER 4: 417). При наличие на славянски и индоевропейски съответствия обаче е по-правилно този глагол

да бъде етимологизуван като домашен, т. е. да бъде свързан с редуплицираната индоевропейска звукоподражателна основа **mormor-*, **murmur-* ‘мърморя, издавам глух звук’ (Pokorny 1959: 748; BER 4: 417).

Част от звукоподражателните глаголи със значение ‘говоря много и безсмислени неща’ имат и значение ‘**говоря неразбрано, неясно**’ (напр. ***мърмòря*** ‘говоря тихо, неясно и обикн. на себе си поради някакво недоволство, яд, възбуда и др’, ***бърбòря*** ‘говоря неясно и неразбрано’, ***бъ̀бря*** ‘говоря тихо или неясно, неразбрано, обикн. поради вълнение, напрежение, смущение, бъбля’ и др.). Към тази подгрупа са отнесени и други звукоподражателни глаголи с подобен строеж (***фълфòля, фъ̀фля***), при част от които неясният, неразбираем говор се уподобява на шум от течаща вода (***бълбòля***, ***бъ̀бля***). В рамките на изследването се установява, че тихото говорене често се сравнява със звук, издаван от спокойно течаща вода (както например при *ромонѝ*), докато шумът от буйна и силна водна струя може да бъде сравнен с шумно, високо говорене [както напр. англ. *chatter* ‘(за поток, струя) тека буйно / шумно’ и ‘дърдоря, дрънкам, бръщолевя’, англ. *brawl* ‘карам се шумно’ и ‘(за поток и пр.) тека шумно, буча’].

Освен при звукоподражателни глаголи значението ‘**говоря неразбрано, неясно**’ възниква и при глаголи със значение ‘дъвча’. Връзка между тези значения съществува и в други езици, срв. напр. англ. *mouth* ‘ям; дъвча’ и ‘мънкам, измънквам’. Изходното значение ‘дъвча’ може да бъде основно за глагола (***дъ̀вча***) или също да бъде вторично. Във втория случай се реконструира семантична верига с няколко степени на развоя, както напр. при глагола ***мелѝвам***, чието значение ‘говоря неразбрано и несвързано’ се разглежда като резултат от следния развой:

> ие. **mel-* ‘смачкам, смилам, особено зърно’ (1) → *мѐля* ‘стривам зърнени храни или други зърна на прах или на по-дребни частици’ (2) → *мѐля* ‘стривам зърнени храни или други зърна на прах или на по-дребни частици с уста, дъвча’ (3) → *мелѝвам* ‘говоря неразбрано и несвързано’ (4).

Към тази подгрупа е отнесен и разговорният глагол ***ломòтя***, чието значение ‘говоря, изричам, изговарям неясно, неразбрано’ (RBE) се разглежда като семантичен дериват от *лàмам* ‘дъвча без зъби, предъвквам’ (Самоковско) (произв. от *ломѝ* ‘с удар правя нещо твърдо да стане на късове, на парчета; чупя, троша, разбивам’). Връзка между значенията ‘дъвча’ и ‘говоря’ се наблюдава и при глаголи от чужд произход, какъвто например е диалектният глагол ***мамулѝжа*** **(*мъмулѝжа*)**, засвидетелстван със значенията ‘говоря бавно, през зъби, монотонно’ и ‘ям бавно, като дъвча много’, ‘ям лениво и бавно’, заемка от гр. *μαμουλίζω* ‘предъвквам без зъби’ (от итал. *mammolo* ‘бебе’, BER 3: 634, BER 4: 395). Такъв преход е засвидетелстван и в таен майсторски говор, където значението на глагола ***мѝлям*** ‘казвам’ може да бъде изведено от диалектното значение на *мѝлям* ‘дъвча, ям (плодове)’ (BER 4: 319).

В рамките на изследването се установява, че глаголното значение **‘обиждам’** регулярно възниква при глаголи със значение ‘наранявам’, както напр. при ***хàпя*** ‘наранявам, като стискам със зъби’ → ***хàпя*** прен. ‘засягам с думи, уязвявам’ (RSBKE), ***клъ̀цвам*** ‘рязвам малко, правя рязка с остър предмет, порязвам’ → ***клъ̀цвам*** прен. ‘обиждам, оскърбявам някого с остри, хапливи думи’ (RBE). Вторичното значение е преносно, а семантичният преход е мотивиран от признака ‘нарушавам целостта (на повърхността) на нещо’. В отделни случаи значението ‘обиждам’ не се схваща като преносно, въпреки че то възниква в резултат от същия метафоричен развой. Такова е например значението на глагола ***оскърбя̀вам*** ‘причинявам, нанасям оскърбление, обида на някого с постъпките или с думите си, обиждам, огорчавам’ (RBE), произв. от *скърбя̀* ‘изпитвам, преживявам скръб, печал’, деноминатив от *скръб* ‘тежка душевна болка, тъга, мъка, печал’ < праслав. **skъrbь* (BER 6: 805, 819) < балтослав. **skurb-* < ие. **(s)kerb(h)-, *(s)kreb(h)-* с разширение *-b(h)-* от **(s)ker-* ‘режа’ (BER 6: 819). От съвременна гледна точка тези значения не са преносни, тъй като за носителите на езика връзката между глаголния корен **(s)ker-* ‘режа’ и продължителите му *скръб, скърбя̀, оскърбя̀вам* е избледняла.

При част от глаголите, които са производни от съществителни имена, метафоричният пренос се наблюдава при имената, срв. напр. *рàна* ‘нарушаване на целостта на кожа, лигавица, тъкан на човек или животно поради външно въздействие’ (RBE) → *рàна* прен. ‘негативно преживяване (душевна болка, мъка, страдание, горчивина и под.) у някого като резултат, последица от нечия постъпка, действие, отношение или от някакво нещастие, събитие и под., което дълго не може да се забрави, преодолее’ (RBE) → ***ранѝвам*** ‘засягам дълбоко, огорчавам, обиждам някого’ (RBE) и ***наранѝвам*** ‘засягам дълбоко, огорчавам, обиждам някого, уязвявам’ (RBE). Въз основа на направените наблюдения се изяснява и семантичният мотив, който стои в основата на значението на диалектния глагол ***нарàпам*** **‘**наговоря обидни думи без причина’ (Брезнишко, Трънско), който е пряк семантичен дериват от *нарàпам* ‘наръфам’ (Белослатинско), *нарàпвам*, *нарàпа* ‘хапвам, отхапвам малко от плод’ (Смолско, Пирдопско; Ботевградско), *нарàпувам* ‘нахапвам’ (Самоков). Като резултат от семантичния преход **‘наранявам физически’ → ‘наранявам, засягам душевно’** се разглежда и значението на глагола ***обѝждам***, чиято история е свързана с древната народна представа „лошия поглед“, който може да засяга както физически, така и душевно.

Въз основа на изследвания материал се прави заключение, че значението **‘клеветя, оклеветявам, злепоставям’** регулярно възниква въз основа на семантичния признак ‘вдигам силен шум’. Такъв развой се наблюдава при глаголите ***трòпам*** жарг. ‘клеветя, обаждам, издавам някого или нещо’ (Armyanov 2001: 337 – 338), ***тропòра*** ‘одумвам някого, клюкарствам за някого’ (Горна и

Долна Василица, Ихтиманско), ***раздрънквам се*** разг. пренебр. ‘започвам да говоря, да разправям нещо, пазено в тайна, разприказвам се’ (RBE), ***дрънкам*** ‘говоря обикн. неверни неща по адрес на някого или за нещо, одумвам някого или нещо, без да съм прав’ (RBE), ***клѐпя*** разг. ‘клеветя някого, наклепвам’ (RBE), ‘клюкарствам, клеветя’ (Родопите, Беломорието) и др. Мотивацията за семантичния преход личи добре в значението на стб. **клепатн, клепліж, клепешн** ‘**давам да се разбере, посочвам, показвам**’ (Зогр., Мар., Асем., Сав., цит. по BER 2: 437). Допуска се и възможността разговорното значение на ***клѐпя*** ‘клеветя някого, наклепвам’ да се изведе от значението ‘цапам’, засвидетелствано чрез някои префигирани форми на глагола.

Тази хипотеза е подкрепена от наблюдението върху други глаголи, при които преходът **‘мърся, цапам’ → ‘оклеветявам’** е добре засвидетелстван. Такива глаголи например са ***кàлям*** прен. разг. ‘злепоставям съзнателно, хуля някого или нещо, позоря, петня’ (RBE), ***наплѐсквам*** прен. неодобр. ‘наговорвам или написвам за някого лоши думи, оклеветявам, очерням, нацапвам’ (RBE), ***нацàпвам*** прен. разг. ‘казвам, наговарям за някого недобри, лоши неща, наклеветявам, очерням, наклепвам’ (RBE) и др. Такъв развой се наблюдава и в други езици, напр. англ. *bespatter* ‘опръсквам, изцапвам, оплесквам (с кал, мръсотия)’ → прен. ‘клеветя’.

Преносното значение ‘клеветя’ възниква и при някои глаголи със значение ‘бода’. Преходът ‘бода’ → ‘клеветя’ се наблюдава при глагола ***напѝшквам, напѝшкам, напѝшкувам*** **‘**наклеветявам, орезилявам’ (Смолянско, Девинско, Маданско), ‘наклеветявам някого, донасям за него’ (Съчанли, Гюмюрджинско), ***одѝпвам*** ‘клеветя, наклеветявам’ (Шумен) и ***нашѝлям*** ‘наклеветявам’ (Зърнево, Драмско; Ляски, Гоцеделчевско). Аналогичен развой е налице и при англ. *stab* ‘промушвам, пронизвам, намушвам, ръгвам’ → *stab* ‘нападам злостно, клеветя, навреждам’; срв. и израза to *stab someone`s reputation* ‘очерням някого’.

Отделно се разглежда глаголът ***клеветя̀***, като се приема една от възможните хипотези за неговия произход. Той се свързва с ие. **klēu- (*klĕu-, *klāu-*) ‘крива клечка, кука’ (Pokorny 1959: 604 – 605), а значението му се разглежда като резултат от семантичния развой **‘нещо криво’ → ‘кривя’ → ‘клеветя’** (= ‘изкривявам факти’). Резултат от същия преход е и значението глагола *клюкàрствам*.

В края на изложението се отделя по-специално внимание на глаголите ***кàзвам*** и ***обàждам (се)***, чиито значения също са резултат от семантичен развой. Съвременните значения на глагола ***кàзвам*** ‘съобщавам устно или писмено някакъв факт, събитие и др.’, ‘уведомявам, известявам’ и др. са резултат от семантичен преход, който на синхронно ниво може да бъде наблюдаван при глаголите *осветлявам се* ‘ставам светъл’ → ***осветлявам се*** прен. ‘ставам ясен, разбираем, изяснявам се’, ‘осведомявам се, информирам се’ (RBE), *явя̀вам се* ‘излизам да ме видят, показвам се, появявам се’ → ***явя̀вам*** (остар.) съобщавам’.

Глаголът ***обàждам (се), обàдя (се)*** представлява префигирано производно от глагола ***вàдя*** остар. ‘клеветя, злословя’ (BER 1: 112, *вàдя*[3]), образуван с представка *об-* и изпадане на началната коренова съгласна (*вàдя* > **об-вàдя* > *обàдя*) (BER 4: 737). Значението ‘клеветя, злословя’ на глагола *вàдя* се разглежда като вторично, получено в резултат от семантичния развой ‘правя да се чуе’→ ‘клеветя, клюкарствам’. Предполагаемият семантичен признак ‘правя да се разбере (да се чуе, да се види, да се узнае)’ присъства и в някои от значенията на възвратния глагол *обàждам се, обàдя се* ‘съобщавам някому, че отивам някъде или че предприемам нещо, предупреждавам; съобщавам за себе си, изпращам отнякъде вест, обикн. с писмо’, разг. ‘отивам при някого, за да се видим и да поговорим’, прен., разг. ‘(за хроническа болка, заболяване или друго някакво физическо усещане) проявявам се с признаците си отново, давам признак, знак за съществуването си’ (РБЕ), както и в значението на *вàди се* ‘чува се, казва се’ (Седмоградски българи, 19 в.). Изказва се предположение, че именно този семантичен признак би могъл да стои в основата и на *ваджѝя* (простонар.) укорно или гальовно название на нещо, ‘пущина’ (РБЕ) и производното му прилагателно име *ваджѝшки* ‘който предизвиква неприязнено чувство, омраза, омразен, ненавистен, проклет, пуст’ (РБЕ).

Направените наблюдения върху изследвания лексикален материал могат да служат като семантичен аргумент при изграждане на етимологични хипотези за произхода на думи с неясен, несигурен или спорен произход. Установените случаи на семантичен паралелизъм, които доказват регулярността на разглежданите семантико-деривационни процеси, по-конкретно могат да бъдат основа за етимологизуване на глаголи със значение ‘говоря’, ‘говоря много, досадно’, ‘говоря празни приказки, бърборя’, ‘говоря неразбрано, неясно’, ‘обиждам’ или ‘клеветя’. Идентифицирането на семантичния признак, който стои в основата на дадено глаголно значение, може да бъде ключ към разкриването на етимологията на съответния глагол, т. е. на неговото „истинско значение“.

Източници

Armyanov 2001: Armyanov, G. *Rechnik na balgarskia zhargon*. Sofia: Figura, 2001. (**Армянов 2001**: Армянов, Г. *Речник на българския жаргон*. София: Фигура, 2001.)

RBE: Rechnik na balgarskiya ezik (onlayn). A – sistemnost http://ibl.bas.bg/rbe [28.01.2025] (РБЕ: Речник на българския език (онлайн). А – системност. <http://ibl.bas.bg/rbe> [28.01.2025])

RSBKE: Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik (onlayn). Sit – yashnos <http://ibl.bas.bg/rbe> [28.01.2025] (**РСБКЕ**: Речник на съвременния български книжовен език (онлайн). Сит – яшност) <http://ibl.bas.bg/rbe> [28.01.2025])

StbR 1999: *Starobalgarski rechnik*, V. 1. Dora Ivanova-Mircheva (Ed.). Sofia: Valentin Trayanov, 1999, pp. 1120. (Старобългарски речник, т. 1. Дора Иванова-Мирчева (отг. ред.). София: Валентин Траянов, 1999, 1120 с.)

Литература / References

Abaev 1986: Abaev 1986: Abaev, V. Kak mozhno uluchshit etimologicheskie slovari. − In: *Etimologia*, Moskva: Nauka, pp. 7 – 27. (**Абаев 1986**: Абаев, В. Как можно улучшить этимологические словари. − В: *Этимология*, Москва: Наука, с. 7 – 27.)

BER: BER 1−8: *Balgarski etimologichen rechnik*. T. 1−8. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 1971 – 2017. (БЕР 1−8. *Български етимологичен речник*. Т. 1−8. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 1971 − 2017.)

Berezovich 2014: Berezovich, E. O semantiko-motivatsionnoy rekonstruktsii leksiki. − In: *Izvestiya Uralyskogo federalynogo universiteta. Seriya 2: Gumanitarnye nauki*, 133(4), pp. 199 − 214. (**Березович 2014**: Березович, Е. О семантико-мотивационной реконструкции лексики. − В: *Известия Уральского федерального университета. Серия 2: Гуманитарные науки*, 133(4), с.199 – 214.)

Boryś 2010: Boryś, W. *Słownik Etymologiczny Języka Polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2010.

Boyadzhiev 1995: Boyadzhiev, Zh. *Uvod v ezikoznanieto*. Plovdiv: Hr. G. Danov, 1995. (**Бояджиев 1995:** Бояджиев, Ж. *Увод в езикознанието*. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1995.)

Brückner 1927: Brückner, A. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków, 1927.

Buck 1949: Buck, C. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A contribution to the history of ideas*. Chicago: University of Chicago Pressq 1949.

Dobrev 1982: Dobrev, I. *Starobalgarska gramatika. Teoria na osnovite*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1982. (**Добрев 1982**: Добрев, И. *Старобългарска граматика. Теория на основите*. София: Наука и изкуство, 1982.)

Dzidzilis 1990: Dzidzilis, Hr. *Fonetichni probiemi pri etimologizuvane na gratskite zaemki v balgarskia ezik*. Sofia: BAN, 1990 (**Дзидзилис 1990:** Дзидзилис, Хр. *Фонетични проблеми при етимологизуване на гръцките заемки в българския език*. София: БАН, 1990.)

ESJSt. 1995: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského. V 5*. Praha. Nakladatelství Academie věd České republiky 1995.

ESSJa 1 – : *Etimologicheskiy slovar' slavyanskikh yazykov. Praslavyanskiy leksicheskiy fond*. Trubachev et al. (Eds.). Moskva 1974 – . (**ЭССЯ 1 –** : *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Трубачев и др. (ред.). Москва: Наука. 1974 –).

Fuchedzhieva 2021: Fuchedzhieva, K. Za vazmozhnia domashen proizhod na *vadzhiya* i *vadzhishki*. – In: *Dzyalo*, e-spisanie v oblastta na humanitaristikata, X-XXI c., IX, 2021, 21. (**Фучеджиева 2021**: Фучеджиева, К. За възможния домашен произход на *ваджùя* и *ваджùшки*. – В: *Дзяло*, е-списание в областта на хуманитаристиката,

X-XXI в. год. IX, 2021, брой 21 <https://www.abcdar.com/magazine/XXI/Dzl_2021_br21_07_Krasimira_Fuchedzhieva-Vadjia_Vadjishki.pdf> [January 12, 2025])

Fuchedzhieva 2025: Fuchedzhieva, K. Znachenieto 'karam se na nyakogo' kato rezultat ot regulyaren semantichen razvoy. – In: *Blagoeva, D. (ed.). Proceedings of the International Annual Conference of the Institute for Bulgarian Language (Sofia, 2025).* Sofia: Prof. Marin Drinov Academic Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 2025. (**Фучеджиева 2025**: Фучеджиева, К. Значението 'карам се на някого' като резултат от регулярен семантичен развой. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин" (София, 2025 година)*, София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов", 2025.) ISSN 2683-118X (print). ISSN 2683-1198 (online), 50 – 58.

Gerov 1 – 6: Gerov 1 – 6: Gerov, N. *Rechnik na balgarskiya ezik*. V. 1 – 6. Sofia: Balgarski pisatel. (**Геров 1 – 6**: Геров, Н. *Речник на българския език*. Т. 1 – 6. София: Български писател.)

Isachenko 1958: Isachenko, A. K voprosu o strukturnoy tipologii slovarnogo sostava slavyanskih literaturnyh yazыkov. − In: *Slavia* XXVII (3), Praha, 1958, 334 − 352. (**Исаченко 1958**: Исаченко, А. К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков. − В: *Slavia* XXVII (3), Praha, 1958, 334 − 352.)

Harper: Harper, D. *Online Etymology Dictionary* <https://www.etymonline.com> [January 12, 2025].

Havlová 1979: Havlová. E. Zum Problem der Homonymie in der etymologischen Forschung. – In: *Zeitschrift für Slawistik*, Bd. 24, Heft 1, pp. 51 – 54.

Jakobson 1980: Jakobson 1980: Jakobson, R. *The Framework of Language*. Michigan: Slavic Publications, 1980.

Kartsevskiy 1965: Kartsevskiy, S. Ob asimmetrichnom dualizme lingvisticheskogo znaka. – In: *Istoria yazykoznaniya XIX-XX vekov v ocherkah i izvlecheniyah*, 2, Zvegintsev V. (ed.), Moskva, 1965, 85 – 90. **(Карцевский 1965:** Карцевский, С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака. – В: История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях, 2, Звегинцев В. (ред.), Москва, 1965, 85 – 90.)

Kasabov 2013: Kasabov, I. *Problemi na obshtata leksikologia.* Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov", 2013. **(Касабов 2013**: Касабов, И. *Проблеми на общата лексикология*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов", 2013.)

Klein 1967: Klein, E. *A Comprehensive Etymological Dictionary Of The English Language*. V 2. Amsterdam, London, New York: Elsevier.

Kluge 1967: Kluge, F. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin 1967.

Kolkovska 2013: Semantichni neologizmi v balgarskiya ezik, vazniknali chrez metonimichen prenos. – In: *70 godini balgarska akademichna leksikografiya. Dokladi ot Shestata natsionalna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie po leksikografiya i leksikologiya*, Sofia, 24 – 25 oktomvri 2012. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov", pp. 387 – 396. (**Колковска 2013:** Семантични неологизми в българския език, възникнали чрез метонимичен пренос. – В: *70 години българска академична лексикография. Доклади от Шестата национална конференция с международно участие по*

лексикография и лексикология, София, 24 – 25 октомври 2012 г. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 387 – 396).

Kopečný 1957: Kopečný, F. Slavistický příspěvek k problému t. zv. elementární příbuznosti − In: Ezikovedski izsledvania v chest na akademik Stefan Mladenov, red. Vl. Georgiev. Sofia, Izdatelstvo na BAN 1957, 363−388 (**Kopečný 1957**: Kopečný, F. Slavistický příspěvek k problému t. zv. elementární příbuznosti − В: Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов, ред. Вл. Георгиев. София, Издателство на БАН, 1957, 363 − 388.)

Kostova 2018: *Glagolni neologizmi v balgarskiya ezik*. Sofia: Avangard Prima. (**Костова 2018**: Глаголни неологизми в българския език. София: Авангард Прима.)

Krumova-Tsvetkova 2013: Krumova-Tsvetkova, L. Formirane i razvitie na balgarskata leksikalna sistema. – In: *Balgarska leksikologia*, Pernishka, E., L. Krumova-Tsvetkova (Eds.). Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, pp. 33 – 214. (**Крумова-Цветкова 2013:** Формиране и развитие на българската лексикална система. – В: Пернишка, Е., Л. Крумова-Цветкова (ред.). Българска лексикология. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 33 – 214).

Levkievskaya 2002: Levkievskaya, E. „Sglaz, porcha“ v slavyanskaya mifologia. – In: *Entsiklopedicheskiy slovar`. A – Ya*. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenia. 2002, 429. **(Левкиевская 2002:** Левкиевская, Е. „Сглаз, порча“ в славянская мифология. – В: *Энциклопедический словарь*. *А – Я*. Москва: Международные отношения. 2002, 429.

Lewy 1874: Etymologisches. – In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 32, 1874.

LIV 2001: LIV 2001: Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primarstammbildungen (Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin Kümmel und Helmut Rix). Weisbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.

Mihaylova 2020: Mihaylova, B. Ot blyasaka do yarostta. Slavyanskite osnovi **kaz-* ‘razrushavam’ i **čez-* ‘izchezvam’. – In: *„Balgarskiyat ezik − istoricheski i savremenni aspekti“, sbornik v chest na 140 godini ot rozhdenieto na akad. Stefan Mladenov*. Sofia, izdanie na IBE, 2020 g., 289 − 294 (**Михайлова, Б**. От блясъка до яростта. Славянските основи *kaz- ‘разрушавам’ и *čez- ‘изчезвам’. – В: „*Българският език − исторически и съвременни аспекти“*, сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов. София, издание на ИБЕ, 2020 г., 289 − 294.)

Mladenov 1920: Mladenov, St. Studii po slavyansko i sravnitelno ezikoznanie. – In: *Godishnik na Sofiyskiya universitet, Istoriko-filologicheski fakultet* XIII-XIV, 1920, 81 − 83. (**Младенов 1920**: Младенов, Ст. Студии по славянско и сравнително езикознание. − В: *Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет* XIII-XIV, 1920, 81 − 83.)

Mladenov 1941: Mladenov 1941: Mladenov, St. *Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya knizhoven ezik*. Sofia: Hristo G. Danov. (**Младенов 1941**: Младенов, Ст. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Христо Г. Данов.)

Paducheva 1998: Paducheva 1998: Paducheva, E. Paradigma regulyarnoy mnogoznachnosti glagolov zvuka. – In: *Voprosy yazykoznania* 1998, 5, 3 − 23. (**Падучева 1998**: Падучева, Е. Парадигма регулярной многозначности глаголов звука. − *Вопросы языкознания* 1998, 5, 3 − 23.)

Paducheva 2004: Paducheva 2004: Paducheva, E. *Dinamicheskie modeli v semantike leksiki*. Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury (**Падучева 2004:** Падучева, Е. *Динамические модели в семантике лексики*. Москва: Языки славянской культуры.)

Pernishka 1993: Pernishka, E. *Za sistemnostta v leksikalnata mnogoznachnost na sashtestvitelnite imena*. Sofia: Izdatelstvo na BAN. (**Пернишка 1993**: Пернишка, Е. *За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена*. София: Издателство на БАН.)

Pernishka 2013: Pernishka, E. Leksikalna semantika. Strukturno-semantichni osobenosti na balgarskata leksika. – In: *Balgarska leksikologia*, Pernishka, E., L. Krumova-Tsvetkova (Eds.). Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, pp. 395 – 592. (**Пернишка 2013:** Лексикална семантика. Структурно-семантични особености на българската лексика. – В: Пернишка, Е., Л. Крумова-Цветкова (ред.). *Българска лексикология*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 395 – 592).

Pokorny 1959: Pokorny, J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern: Francke

Sławski 1 – 15: Sławski: Sławski, F. Słownik etymologiczny języka polskiego, V. 1 – 15, Kraków 1952–1982.

Tolstaya 2008: Tolstaya 2008: Tolstaya, Sv. *Prostranstvo slova. Leksicheskaya semantika v obshteslavyanskoy perspektive*. Moskva: Indrik (**Толстая 2008**: Толстая, Св. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспектив*е. Москва: Индрик.)

Trubachev 1957: Trubachev, O. Slavyanskie etimologii 1 – 7. – In: *Voprosy slavyanskogo yazykoznaniya* 29, 3, Moskva, pp. 29 – 42. (**Трубачев 1980**: Трубачев, О. Славянские этимологии 1 – 7. – В: *Вопросы славянского языкознания* 2, Москва, 1957, 29 – 42.)

Trubachev 1980: Trubachev, O. Rekonstruktsiya slov i ih znacheniy. – *Voprosy yazykoznaniya* 29, 3, Moskva, pp. 3 – 14. (**Трубачев 1980**: Трубачев, О. Реконструкция слов и их значений. – *Вопросы языкознания* 29, 3, Москва, 1980, 3 – 14.)

Trubachev 1988: Trubachev, O. Priemy semanticheskoy rekonstruktsii. − In: *Sravnitelnoistoricheskoe izuchenie yazykov raznyh semey. Teoriya lingvisticheskoy rekonstruktsii*. Moskva, pp. 197 – 222. (**Трубачев 1988**: Трубачев, О. Приемы семантической реконструкции. − В: Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. Москва, с. 197 – 222. <http://www.philology.ru/linguistics1/trubachev-88.htm#4> [29.01.2025])

Trubachev 2004: Trubachev, O. Zametki po staroslavyanskoy etimologii (bolyarin, vrach). – In: *Trudy po etimologii: Slovo. Istoria. Kultura.* T. 1. Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 2004. p. 800. T. 1 2004, pp. 786 – 793. (**Трубачев, О**. Заметки по старославянской этимологии (боляринъ, врачь). – В: *Труды по этимологии: Слово. История. Культура*. Т. 1. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 800 с. Т. 1 2004, 786 – 793.)

Ufimtseva 1986: Ufimtseva 1986: Ufimtseva, A. *Leksicheskoe znachenie (printsip semiologicheskogo opisania leksiki)*. Moskva, izd. „Nauka“, 1986. (**Уфимцева 1986**: Уфимцева, А. *Лексическое значение (принцип семиологического описания лексики)*. Москва, изд. „Наука“, 1986.)

Ullman 1970: Ullmann 1970: Ullmann, S. Semanticheskie universalii − In: *Novoe v lingvistike 5 (Yazykovye universalii)*. Moskva: Progress, pp. 250 – 299 (**Улльман 1970**: Улльман, С. Семантические универсалии − В: *Новое в лингвистике 5 (Языковые универсалии).* Москва: Прогресс, с. 250 – 299.)

Varbot 1986: Varbot, Zh. O vozmozhnostyah rekonstruktsii etimologicheskogo gnezda na semanticheskih osnovaniyah. – In: *Etimologia*. Moskva: Nauka, pp. 33 – 40. (**Варбот 1986**: Варбот, Ж. О возможностях реконструкции этимологического гнезда на семантических основаниях. – В: *Этимология*. Москва: Наука, с. 33 – 40.)

Varbot 1997: Varbot 1997: Varbot, Zh. Etimologia. − In*: Russkiy yazyk. Entsiklopedia*. Moskva, 1997, 643 – 647. (**Варбот 1997**: Варбот, Ж. Этимология. − В: *Русский язык. Энциклопедия.* Москва, 1997, 643 – 647.)

Varbot 2012: Varbot, Zh. Etimologicheskie gnezda i leksiko-semanticheskie polya v diahronii i sinhronii. – In: *Issledovania po russkoy i slavyanskoy etimologii*. Moskva − Sankt Peterburg: Nestor–Istoria, 2012, 145 − 153. (**Варбот 2012**: Варбот, Ж. Этимологические гнезда и лексико-семантические поля в диахронии и синхронии. – В: *Исследования по русской и славянской этимологии*. Москва − Санкт Петербург: Нестор–История, 2012, 145 − 153.)

Vasmer – Trubachev 1 − 4: Vasmer, M. *Etimologicheskiy slovar russkogo yazyka*. V. 1 − 4, ed. O. Trubachev. Moskva: Progress, 1964 – 1973. (**Фасмер – Трубачев 1 − 4**: Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка. Т. 1 − 4, ред. О. Трубачев. Москва: Прогресс, 1964 – 1973.)

Yusyp-Yakymovych, Shovak 2023: Yusyp-Yakymovych, Y., O. Shovak. System of Semantic Universals in the Sound Space Lexicon. – In: *International Journal of Language and Linguistics* 2023, 11(3): 71 – 77 [http://www.sciencepublishinggroup.com/j/ijll], doi: 10.11648/j.ijll.20231103.12 ISSN: 2330-0205 (Print); ISSN: 2330-0221 (Online)

Красимира Фучеджиева
Институт за български език
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, блок 17
София, 1113
България
k.fuchedzhieva@ibl.bas.bg

Krasimira Fuchedzhieva
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
Sofia 1113
Bulgaria
k.fuchedzhieva@ibl.bas.bg